

”EN KÄNSLA AV FRIHET FÖR VISSA”

SOCIALSEKRETERARE OM BASINKOMST

Stefan Elfström

”EN KÄNSLA AV FRIHET FÖR VISSA”

SOCIALSEKRETERARE OM BASINKOMST

STEFAN ELFSTRÖM

Elfström S ”En känsla av frihet för vissa” Socialsekreterare om basinkomst. *Examensarbete i socialt arbete 15 högskolepoäng*. Malmö universitet: Fakulteten för hälsa och samhälle, institutionen för socialt arbete, 2019

Syftet med studien var att ta reda på vad socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd tänkte sig att deras klienter påverkas av utformningen av nuvarande system samt hur de skulle påverkas om de var med i ett försök med basinkomst. Fem intervjuer genomfördes med socialsekreterare på ekonomiskt bistånd i Malmö. De aspekter som särskilt fokuserades var hur systemen påverkade eller skulle påverka klienternas upplevelse av rättigheter, empowerment, livskvalitet, deltagande i samhällslivet, samt upplevelse av stigma. Socialsekreterarna gjorde en åtskillnad mellan den grupp av klienter som skulle gynnas av basinkomst utifrån ovanstående fokusområden och de som inte skulle göra det. De som skulle gynnas var de som hade en drivkraft och var självgående, och vars handlingsfrihet begränsades av systemet. Den gruppen som skulle missgynnas var den som led av psykisk ohälsa eller redan var socialt isolerade, vilket ekonomiskt bistånd lyckades fånga upp inom nuvarande system på grund av den ekonomiska nödvändigheten.

Nyckelord: Basinkomst, ekonomiskt bistånd, aktivering, klienter, livskvalité, stigma, rättigheter

“A FEELING OF FREEDOM FOR SOME”

SOCIAL WORKERS ON BASIC INCOME

STEFAN ELFSTRÖM

Elfström S “A feeling of freedom for some” social workers on basic income
Degree project in social work 15 högskolepoäng. Malmö University: Faculty of Health and Society, Department of health and society, 2018.

The purpose of the study was to investigate how social workers working with financial aid in Malmö Sweden viewed how the system affected the clients and how basic income as an alternative system would influence them. Five social workers were interviewed with a specific interest in the following areas: Life quality, empowerment, the experience of rights and stigmatization and participation in society. The social workers made a clear division between the people who would benefit from a change of system logic and those who wouldn't. The “group” that were self-propelled and had a driving force would experience a relief from the system and their life quality and experience of rights would increase, and they could participate in society in more inventive and creative ways. The other “group” needed more help and assistance because of psychological and social factors, and the social workers feared they would become more socially isolated and their specific problems would deepen if the economic necessity didn't propel them to the authorities where they could establish a contact and get needed help.

Keywords: Basic income, financial aid, clients, stigmatization, activation, rights, life quality

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	5
1.1 Problemformulering.....	5
1.2 Syfte och frågeställning.....	6
2. BAKGRUND.....	7
2.1 Ekonomiskt bistånd: hur fungerar det?.....	7
2.2 Basinkomst: Hur fungerar det?	8
2.3 Historisk Bakgrund: Fattigvården	8
2.4 Historisk bakgrund: Basinkomst.....	10
3. TIDIGARE FORSKNING.....	11
3.1 Om klienternas skyldigheter: Aktivering.	11
3.2 Aktivering och Empowerment.....	12
3.3 Om bidragstagares upplevelse av stigma och skam	13
3.4 Argument för basinkomst utifrån den fattiga delen av befolkningen ...	14
3.5 Stigma och skam i relation till basinkomst.....	15
4. TEORI.....	15
4.1 Medborgarskap	15
4.2 Empowerment.....	16
4.3 stigma.....	17
5. METOD.....	18
5.1 Urval.....	18
5.2 Intervjun.	18
5.3 Forskarrollen	19
5.4 Forskningsetiska överväganden	20
5.5 Tillvägagångssätt	20
5.6 Analysmetod	21
6. RESULTAT OCH ANALYS.....	21
6.1 Frihet från krav och skyldigheter	21
6.1.1 Friheten från och till.....	22
6.1.2 Friheten: Jätteskönt, eller en lättnad	22
6.2 Frihetens skuggsida.	23
6.2.1 Gå under radarn	23
6.2.2 Basinkomsten skulle mista upptäckandets praktik	24
6.3 Empowerment	25
6.3.1 Ekonomiskt bistånd och empowerment.....	25
6.3.2 Basinkomst och empowerment	25
6.4 Upplevelse av rättigheter.....	26
6.4.1 Rättigheter och krav	26
6.4.2 Rättigheter och frustration	27
6.5 Stigma.....	28
6.5.1 Ekonomiskt bistånd och stigma.....	28

6.5.2 Basinkomst och stigma	28
6.6 Analys	29
6.6.1 Rättigheter och skyldigheter	29
6.6.2 Sociala förhållanden; livskvalitet	30
6.6.3 Deltagande; empowerment	31
6.6.4 Civil orientering; stigma	33
6.6.5 Sammanvävning och konklusion	34
7 DISKUSSION	35
7.1 Sammanfattning av resultatet	35
7.2 Förslag på fortsatt forskning	37
7.3 Avslutande reflektion	37
REFERENSER	39
Bilaga 1	41
Bilaga 2	43
Bilaga 3	45

1. Inledning

1.1 Problemformulering

En studiekamrat gjorde sin praktik på ekonomiskt bistånd. Han likade arbetet med sitt tidigare arbete som bagare. Som bagare hade han lagt alla ingredienser i en maskin som bakade brödet, och på ekonomiskt bistånd slog han in alla siffror i en dator som räknade ut rätten till bistånd. Intervjuerna med socialsekreterarna på ekonomiskt bistånd förändrade bilden av deras arbetet. Det var många som påstod att *”den ekonomiska biten är det lilla i deras arbete”*, och att *”behovsräkningen bara tar någon minut”*. Men oavsett arbets sätt är det ett faktum att samhället måste både baka och distribuera brödet till de som inte har något att äta. Frågan är: Hur ska man göra det?

Salonen (2013) menade i en rapport som utkom för några år sedan att ekonomiskt bistånd var en förlegad hjälpform som borde reformeras i grunden. Han tog upp fyra argument för att styrka sin tes: Den var administrativt krånglig och varje behovsprövad månad som betalas ut kostade omkring 2000kr i administrativa kostnader (Salonen 2013:12). Den skäliga levnadsnivån hade urholkats i relation till inkomstnivåerna i samhället, så att de som levde på bistånd var relativt sätt fattigare än de med inkomst från lönearbete, och detta tvärt emot vad som var tanken med systemet vid socialtjänstlagens införande 1982 (Bergmark 2013:23 Salonen2013:13).

Trots att man finlackat fasaden och bytt namn från socialbidrag, till försörjningsstöd, till ekonomiskt bistånd så kvarstod stigmat med institutionen, och det var fler personer som inte utnyttjade den fast att de var berättigade än de som faktiskt gjorde det (Salonen 2013:14). Det sista argumentet som Salonen (2013) förde fram var att det blir fler personer som blir beroende av dess stöd, under en längre tid. 2017 hade ett genomsnittligt hushåll ekonomiskt bistånd i 6.4 månader (socialstyrelsen 2018:4), vilket var en liten nergång från 2016, men över tid har det ökat markant då den genomsnittliga tiden för biståndstagande hushåll 1990 var 4.3 månader (Salonen 2013:15).

Salonen ansåg att man borde reformera ekonomiskt bistånd indirekt genom att göra betydande förändringar i de generella socialförsäkringssystemen så att man skapade en trampolin för de grupper som har fastnat i samhällets sista skyddsnät, men det finns även andra sätt. I Finland avslutades precis ett försök med basinkomst som genomfördes under 2017–2018, men den finska regeringen beslutade tvärt emot en rapport för den ansvariga utredningsgruppen, att inte förlänga tiden för försöket. I Sverige har intresset för basinkomst överlag varit svalt från politikerns sida, och när man under valdebatten debatterade problemen kring långvarigt beroende av socialbidrag, var det ingen politiker som nämnde basinkomst som potentiell reformförändring för att bryta den negativa trenden med att allt fler personer lever på ekonomiskt bistånd under en längre tid.

I den första paragrafen i den finländska lagen som låg till grund för försöket med basinkomst tydliggjordes att syftet med lagen var att undersöka arbetsmarknadsbeteendet för de personer som levde på socialbidrag. De hade med andra ord en förhoppning att bryta den bidragsfälla som var förknippad med nuvarande system. De var även intresserade av att undersöka andra *konsekvenser* av försöket som välmående och livskvalitet. Den första analysen av data från försöket presenteras under våren 2019. Om det visade sig skett betydande fördelar för vissa grupper och för arbetsmarknaden generellt var det möjligt att intresset för basinkomst bland politikerna i Sverige ökade, vilket hade kunnat leda till en seriös politisk debatt om att testa det även här i Sverige.

Även om intresset skulle vara svalt i Sverige även efter att Finland presenterat sina data, vilket är att förvänta sig, finns det all anledning att tänka sig att basinkomsten kommer att vara en faktor att räkna med framöver. Västvärlden genomgår en aldrig skådad strukturomvandling på arbetsmarknaden i och med teknikutveckling och automatisering. Två forskare från Oxford publicerade en artikel 2013 där de beräknar att ca 47% av de arbeten som finns i USA idag skulle försvinna inom 20år, och nu har det redan passerat fem år sedan de presenterade sina resultat (Frey & Osborne 2013:38). Det finns de som tror att de automatiserade arbetena kommer ersättas av andra, medan andra är mer skeptiska eftersom robotiseringen kommer att ta över de enklare arbetena, och de arbeten som finns kvar är de mer komplexa, och kräver långvarig utbildning. Om forskarnas resultat av förvandlingen på arbetsmarknaden besannas skulle det inom ett fåtal år leda till massarbetslöshet här i Sverige, och då måste samhällets trygghetssystem stå rustade inför det uppenbara kaoset.

Det skulle inte vara troligt att basinkomst infördes utan att det genomförts försök för att undersöka dess konsekvenser. I Finland fick 2000 långtidsarbetslösa personer basinkomst, och en lika stor del fick utgöra kontrollgrupp. För att veta om basinkomst kan vara ett alternativ till ekonomiskt bistånd intervjuade jag socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd om hur de tänkte sig att basinkomst skulle påverka de klienter som de hade i dagsläget. Premisserna för intervjun var att det skulle pågå ett försök med basinkomst i Malmö stad där 5000 personer skulle få basinkomst och en lika stor del skulle utgöra kontrollgrupp. Under intervjun antog vi att en stor del av de klienter som socialsekreterarna hade i dagsläget skulle få basinkomst. Intervjun fokuserade på hur de tänkte sig att basinkomsten skulle påverka de individer som idag levde på ekonomiskt bistånd utifrån faktorerna livskvalitet, upplevelse av rättigheter och skyldigheter, stigma, empowerment och delaktighet i samhället.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att undersöka vad socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd anser om det nuvarande försörjningsstödssystemets inverkan/påverkan på deras klienter, och hur basinkomst skulle inverka/påverka deras klienter om de hade valts ut till det hypotetiska försöket med basinkomst.

- Hur tänker socialsekreterarna att klienterna upplever rättigheterna och skyldigheterna (stå till arbetsmarknadens förfogande, aktivering etc.) inom ekonomiskt bistånd och hur tänker de att upphörandet av skyldigheterna i och med basinkomsten påverkar upplevelsen av rättigheter?

- Hur tänker sig socialsekreterare att de båda transfereringssystemen påverkar klienternas livskvalitet?
- Hur tänker sig socialsekreterarna att deras klienters upplevelse av empowerment och delaktighet i samhället påverkas av det nuvarande systemet och hur tänker de sig att basinkomst hade påverkat om de hade fått det istället?
- Hur tänker sig socialsekreterarna att deras klienters upplevelse av stigma påverkas av det nuvarande försörjningsstödsystemet och hur tror de basinkomst hade påverkat det?

2. Bakgrund

Bakgrunden innehåller två huvuddelar: dels hur ekonomiskt bistånd och basinkomst fungerar som system; dels en historisk bakgrund som undersöker fattigvårdens utveckling i västvärlden och Sverige samt basinkomstens idé- och faktiska historia.

2.1 Ekonomiskt bistånd: hur fungerar det?

Ekonomiskt bistånd är det svenska välfärdsystemets yttersta skyddsnät för de medborgare som tillfälligtvis inte klarar sin egen ekonomiska självförsörjning. Ekonomiskt bistånd utgår till personer som inte kvalificerar sig till samhällets mer generella försäkringssystem som grundar sig på inkomsterna från tidigare lönearbete (Socialstyrelsen 2013:11). Den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd regleras i 4:1 SOL som fastställer: att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Ekonomiskt bistånd har två huvuduppgifter: Självförsörjning och försörjning (Socialstyrelsen 2013:18). Målet är att de personer som får ekonomiskt bistånd ska bli självförsörjande och klara sig utan hjälp från socialtjänsten. Så länge de inte klarar det tillgodose ekonomiskt bistånd dem med en summa som anses skälig att leva på, försörjning. För att få tillgång till försörjningsstöd behöver den enskilda genomgå en behovsprövning, och uppfylla vissa krav. Behovsprövningen försöker säkerställa att personen inte själv kan tillgodose sina behov genom egna tillgångar (Socialstyrelsen 2013:93).

Det kan därmed bli aktuellt att sälja av lätt realiserbara tillgångar så att man kan bidra till sin egen försörjning, som exempelvis bilen eller båten, även om det är vissa kriterier som gör att man kan få ha kvar sin bil och samtidigt uppehålla ekonomiskt bistånd (Socialstyrelsen 2013:93). Kapitalvaror som vanligtvis finns i ett hem som dator, tv, musikanläggning etc bör inte påverka biståndsbedömningen om varornas värde är skäliga (Socialstyrelsen 2013:94). Den individuella bedömningen handlar inte endast om ekonomi, utan även andra insatser som syftar till att frigöra och stärka enskildas förmåga (Socialstyrelsen 2013:22).

Kraven som ställs på den sökande varierar efter individens situation. Ett vanligt krav för att erhålla ekonomiskt bistånd är i regel att stå till arbetsmarknadens förfogande på heltid, krav på att acceptera arbete om så ges, även deltidsarbete, och medverka i olika aktiveringsåtgärder (Socialstyrelsen 2013:86). Det finns olika typer av aktiveringsåtgärder: Arbetsmarknadspolitiska åtgärder (arbetsförmedlingen), arbetsmarknadsutbildning, praktik eller annan

kompetenshöjande verksamhet, språkträning, arbetsökarverksamheter, och arbetsrehabiliterande åtgärder. Syftet med aktiveringsåtgärderna är att de ska hjälpa personerna att utveckla sina egna resurser så att de kan bli självförsörjande, samt finns tanken att det ska motverka passivisering av långvariga bidragsberoenden (Socialstyrelsen 2013:86). Om personerna avböjer eller uteblir från aktiveringsinsatserna kan bidraget sänkas eller dras in (Socialstyrelsen 2013:90). Varje insats som ges utgår ifrån en individuell bedömning som grundas på en helhetssyn av personens specifika livssituation (Socialstyrelsen 2013:87).

2.2 Basinkomst: Hur fungerar det?

Basinkomst är en inkomst som utbetalas regelbundet inom en politisk gemenskap till alla dess medlemmar på en individuell basis utan behovsprövning eller att man behöver stå till arbetsmarknadens förfogande (Van Praijs 2004:8). Basinkomsten betalas i pengar som man förbrukar som man vill. Beloppet är inte knutet till särskild konsumtion som mat, el, eller bostad. Inkomsten betalas individuellt och inte till hushåll, så oberoende av hur man bor, och vilka utgifter eller inkomster man har, så förblir basinkomsten samma (Van Praijs 2004:11). Med andra ord är basinkomsten universell och uniform, precis som barnbidraget eller garantipensionen. Basinkomsten betalas ut på regelbunden basis; det kan vara veckovis, månadsvis eller en gång per år, som i Alaska (Van Praijs 2004:9).

Vanligtvis betalas basinkomsten ut av en politisk gemenskap, som en nationalstat, men det behöver inte vara det (Van Praijs 2004:10). I Alaska betalas det varje år ut en summa till varje invånare i delstaten, där basinkomsten inte är finansierad av nationalstaten, utan av delstaten. I princip hade den också kunnat var administrerad och finansierad av ett överstatligt politiskt organ som Europeiska unionen. I de västerländska länder där man provat basinkomst har det oftast finansierats med hjälp av skattemedel (USA, Canada; Finland), men behöver inte vara det. I Alaska exempelvis betalas det ut genom inkomster som delstaten gjort på naturliga råvaror som olje- och träindustrin, etcetera.

De personer som får basinkomsten behöver inte genomgå en behovsprövning för att få det, utbetalningen sker inte efter att man räknat på inkomsterna som ett visst hushåll har, utan betalas ut helt oberoende av inkomster (Van Praijs 2004:12). Tanken med basinkomst är inte att den ska leda till total ekonomisk säkerhet, utan endast att den ska kunna gå att leva på i det samhälle där man bor (Standing 2016:3). Tanken är inte heller att basinkomsten ska ersätta välfärdsstaten, även om det finns de som förespråkare det, utan de som har mer behov ska kunna få dem tillgodosedda av staten (Standing 2016:4).

2.3 Historisk Bakgrund: Fattigvården

I norden och västvärlden har man under en lång tid funderat över hur man ska behandla de personer som är fattiga och behöver samhällets hjälp för att klara sin försörjning (Salonen 2009:56). Samhällsteorier har under lång tid identifierat att individen och samhället befinner sig i ett reciprokt förhållande, en ömsesidig relation som både innefattar rättigheter och skyldigheter. Hur den ömsesidiga relationen gestaltats har skiftat under olika tider. Hur samhället har behandlat de fattiga har till stor del berott på hur samhället eller de i samhället som har makt, har konstruerat de fattiga, och fattigdomen som sådan. Hur samhället har behandlat de fattiga handlar till stor del om hur samhället har sett på den andra.

Under medeltiden formade kristendomen i stor del synen på de fattiga (Salonen 2009:57). Rent faktiskt fanns det två typer av fattigdom, den självalda och asketiska fattigdomen som ett kristet ideal, och den som uppkom mot människors vilja. De som var fattiga mot sin vilja skiljdes sinsemellan åt mellan de som var värdiga och ovärdiga fattiga. De värdiga fattiga var oftast änklingar, kvinnor och barn, medan män i arbetsför ålder var ovärdiga fattiga och behäftades med nedlåtande beskrivningar, som att de var lata och moraliskt depraverade (Panican, & Ulmestig 2017:601). Allmosorna fyllde en viktig funktion, de gjorde att de fattiga kunde överleva, samtidigt som den möjliggjorde för de bemedlade skikten att tro att de kunde nå frälsning i livet efter detta (Salonen 2009:57).

Reformation medbringade en annan syn på arbete; plikt, flit, disciplin, och lydnad betonades, vilket också förändrade synen på de fattiga (Salonen 2009:60). Under 1500-1600talet var massfattigdomen utbredd och fattiga började ses som ett hot mot samhällsordningen (Salonen 2009:57). Samhället började organisera sig för att ta hand om de fattiga. De fattiga ansågs lättjefulla, depraverade, och moraliskt fördärvade och bemärktes med ett stigma. De ansågs även som bärare av sjukdomar och det legitimerade att man spärrade in dem för att skydda de övriga i samhället mot deras farsoter (Panican, & Ulmestig 2017:603).

Arbete sågs som lösningen på fattigdomsproblemet och det skapades arbetsinrättningar med medföljande tvångsarbete. Under denna tid, i slutet av medeltiden och början av renässansen grundlades den behandling av de fattiga som accentuerades under industrialiseringen och som än i dag är rådande (Salonen 2009:58). Det är dels att den är disciplinerande och kontrollerande å ena sidan och stöttande och hjälpsamt å den andra. Fattighjälpen har pendlat och pendlar än i dag mellan dessa två poler: den repressiva och den medlidsamma.

Under 1800-talet förflyttades makten genom lagförslag allt längre ifrån de fattiga till de mer bemedlade och ägande samhällsklasserna (Salonen 2009:59). Husbonden var den person som hade makten över de fattigas rättigheter och skyldigheter. Personer som saknade en husbonde, och som då ansågs vara försvarslös, kunde i och med försvarslöshetsstadgan som trädde i kraft 1849 dömas till tvångsarbete (Salonen 2009:60). Det gjorde att arbetslöshet under en stor del av 1800-talet ansågs kriminellt. Under slutet av 1800-talet gjordes en distinktion mellan olika arbetslösa, de ofrivilligt arbetslösa och de kriminella lösdriverarna, i den så kallade lösdriverilagen (Salonen 2009:60).

Olika forskare förlägger starten för den svenska arbetslinjen i olika tidsperioder beroende på om de anser att den behöver vara ideologiskt medveten eller inte (Salonen 2009:63). Vissa förlägger den under 1800-talet, andra i början av 1900-talet, medan åter andra förespråkar att tankarna kring arbetslinjen var etablerade i Sverige långt innan 1800-talet. Arbetslinjen hade två framträdande motiv: kontrollera de fattigas moral och kontrollera samhällsekonomiska intressen (Salonen 2009:63). Under trettioåret började de fattiga och arbetslösa få det bättre genom bland annat beredskapsarbeten med högre lönesättning och 1945 fick understödstagare rösträtt. Under 1950-talet utvidgades de fattigas hjälp till socialhjälp. 1982 sattes socialtjänstlagen i verket med en förhoppning att reformera bort det tidigare fattigvårdstänkandet (Salonen 2009:66). Under nittioåret skedde åter en åtstramning av samhällets behandling av de fattiga: ekonomiska åtstramningar, aktiveringskrav, och en restriktivare arbetslösförsäkring (Salonen 2009:67). 1998 skapades utvecklingsgarantin (gällde ungdomar under 25 år) och året efter aktivitetsgarantin (gällde alla vuxna), vilket ökade befogenheterna att aktivera bidragstagare. Om de inte följde aktiveringskravet kunde sanktioner delas ut i nedsatt eller helt uteblivet bidrag (Salonen 2009:69), båda dessa reformer kan ses som en förstärkning av

arbetslinjen. Kontrollen av arbetsförmågan och de ökade aktiveringskraven kan ses bära spår av forna tiders fattigvårdslogik (Salonen 2009:70).

2.4 Historisk bakgrund: Basinkomst

Thomas Paine skrev 1795 *Agrarian justice* som basinkomstförespråkare känner ett tankemässigt släktskap med (Standing 2017:12). Paines grundtanke utgick ifrån att jorden tillhörde alla som bodde på den, och inte enbart dem som ägde vissa delar av den (Birnbaum 2013:20). När det privata ägandet legaliserats och blivit en norm i samhället, skapar det automatiskt orättvisa i fördelningen av resurser. Vissa har, och andra inte, och det är oftast slumpen som avgör om man har mycket eller lite (var man är född exempelvis, som sker av slumpen). För att rättfärdiga denna orättvisa i det privat ägandet ansåg Paine att en summa borde utgå till var och en i samhället som en kompensation för denna orättvisa i fördelningen av resurser.

Till skillnad från tidigare århundraden har 1900-talet och 2000-talet sett faktiska försök och långvariga etableringar av vad som kan kallas basinkomst, beroende på hur man definierar det. På sextio- och sjuttioalet gjordes flera basinkomstförsök i USA och Kanada. De första stora sociala experimenten för försök med basinkomst utfördes i USA mellan 1968-1972 (Forget 2011:285). En lång rad ekonomer förespråkade idén med det kändaste exemplet Milton Freedman i boken *Capitalism and Freedom*.

Fyra amerikanska experiment utfördes med randomiserat urval och kontrollgrupp. De använde sig av en basinkomstmodell som kallas negativ inkomstskatt. De var framförallt intresserade av att undersöka arbetsmarkandsbeteenden för de personer som var med i experimentet, men även andra faktorer kontrollerades (Forget 2011:285). De undersökte inte speciellt ingående de hälsomässiga effekterna av införandet av basinkomst. En faktor som undersöktes i relation till hälsa var födelsevikt bland barn. De personer som fick basinkomst födde barn med en högre medelnsnittsvikt för nyfödda än kontrollgruppen, vilket var positivt (Forget 2011:286). De fann även positiva resultat angående skolgång; högre testresultat på prov i grundskolan för barn i familjer som fick basinkomst i jämförelse med kontrollgruppen, och vuxna visade sig studera längre (Forget 2011:286).

I försöket minskade arbetsdeltagandet med 13% per hushåll varav en tredjedel var den primära inkomstkällan, en tredjedel den sekundära, och en tredjedel bestående andra familjemedlemmar (Forget 2011:286). Forskare anser att det är en relativt moderat nedgång i arbetad tid men politiker ansåg att det var ett stort problem och en risk för arbetsmarknaden. Det debatterades flitigt och ledde till att The family assistance plan inte genomfördes i USA under 70-talet, vilket var ett politiskt förslag att ge ett ekonomiskt tillskott till fattiga familjer i USA.

Kanada genomförde ett basinkomstprojekt i Dauphin, en liten stad med 13 000 invånare mellan åren 1974–1978. Den ovillkorliga basinkomsten skickades ut på posten regelbundet varje månad (Bregman 2016:36). Ett hushåll på fyra personer fick 19000dollar (nutida penningvärde) årligen utan krav på motprestationer. Basinkomsten hade en liten påverkan på mängden arbetade timmar. Män jobbade 1 procent mindre, gifta kvinnor jobbade 3 procent mindre, och ogifta kvinnor arbete 5 procent mindre. Sjukhusbesöken minskade med 8,5 procent, och när experimentet pågick ett tag minskade även våldet i hemmet och den psykiska ohälsan (Bregman 2016:41). Forget (2011:296) tänkte sig att orsaken till de sjunkande sjukhusbesöken var den minskade stressen som

människor upplevde när deras ekonomiska situation var tryggad. Det var olycksfall och psykisk ohälsa som var de områden som sjönk mest.

I Alaska fördelas en klumpsumma varje år till delstatens invånare. Summan fluktuerar från år till år; 2017 låg beloppet på 1100dollar per invånare (<https://pfd.alaska.gov>). Beloppet finansieras av statliga tillgångar på naturresurser som olja, kol och trävaror etc. En annan västerländsk stat som testat basinkomst i detta nu är Holland, och det görs även försök i Kalifornien. Det pågår seriösa politiska diskussioner om att testa det i flera andra europeiska länder. Basinkomstprojektet pågår även i utvecklingsländerna Kenya, Namibia och Indien. Modellerna för de olika projekten ser väldigt olika ut. Det finländska försöket med basinkomst avslutades vid årsskiftet 2018/2019 och publicering av de första resultaten kommer under våren 2019.

3. Tidigare forskning

Den tidigare forskningen fokuserar på klienternas skyldigheter i form av aktivering, samt empowerment och upplevelser av stigmatisering.

Basinkomstforskningen berör ämnet stigmatisering samt argument för basinkomst utifrån den fattiga delen av befolkningen.

3.1 Om klienternas skyldigheter: Aktivering.

Forskningen om aktivering har identifierat en rad olika problem med det som praktik. Socialtjänstlagen utgår från grundtankarna om självbestämmande och frivillighet. Det har framkommit i forskningen om att aktivering att det vilar på en dubbel natur. Å ena sidan är den disciplinerande och kontrollerande å den andra är den stödjande och frigörande (beroende på aktiveringsåtgärd). Denna dubbla natur gör att den kan framstå som motsägelsefull både för socialsekreterare och för den som aktiveras (Thorén 2009:138).

Vissa forskare menade att rättigheterna för de personer som levde på bidrag har minskat sedan 90-talet och framåt i och med aktiveringskravet som institutionaliserats inom ekonomiskt bistånd (Thorén 2009:151). Biståndstagarna kan överklaga till förvaltningsrätten om de får avslag av sin bidragsansökan och få ärendet prövat igen. Men det finns ingenstans som de kan överklaga om de får en aktiveringsåtgärd som de måste utföra fast de inte vill. De måste gå dit, oavsett om de tycker det är meningslöst och förnedrande, om de vill ha sitt bidrag. Här går det att ifrågasätta om det handlar om rättigheter, eller framförallt om skyldigheter.

Thorén (2009:134) menade att socialtjänsten utgick från en idealiserad ide om ett empowerment-tänkande i relation till deras klienter, men att det ofta handlade om tvång (Thorén 2009:134). Det har även visat sig i forskning att socialsekreterare kände en press att remittera till arbetsmarknadsinsatser fast att de inte trodde att det gynnade personen i frågan (Thorén 2009:143). Det har också framkommit i forskning att personer som socialsekreteraren kategoriserade som seriös behandlades och får andra insatser än de som kategoriseras som oseriösa (Thorén 2009:145). De oseriösa tilldelades aktiveringsinsatser som var mer disciplinerande och kontrollerande. Uppdelningen av seriösa och oseriösa kunde ses i skuggan av fattigvårdens historia av att dela upp fattiga i kategorier som värdiga och ovärdiga.

Ulmestig (07) studerade i sin avhandling *på gränsen till fattigvård* hur aktiveringen av arbetslösa socialbidragstagare har förändrats under perioden före, under, och efter den ekonomiska krisen på 90-talet. Kravet att socialbidragstagaren ska aktiveras ökar under perioden, och handläggarna kan ställa krav på aktivering och ge sanktioner om de inte genomförs (genom nedsatt bidrag eller helt uteblivit bidrag). Aktivering i sig är inget nytt, men det som är den avgörande skillnaden under perioden är att det görs till ett villkor för att få socialbidrag.

Ulmestig (07:208) skönjer en tydlig återgång till forna tiders fattigvård under perioden där det görs en åtskillnad mellan värdiga och ovärdiga socialbidragstagare (de som ställer upp på att aktiveras fast att de tycker det är meningslöst – och de som vägrar att göra det), individualisering av personens utsatthet (De är inte arbetslösa för att det saknas jobb utan för att de inte anstränger sig tillräckligt), och att det sker en lokalförankring av fattigvården, (kommunen får ansvaret och inte staten) vilket leder till att kommunen aktiverar de som bor i kommunen men förser inte medborgare från andra kommuner med arbetsmarknadspolitiska åtgärder om de inte får betalt för det.

3.2 Aktivering och Empowerment

Socialt arbete i allmänhet och ekonomiskt bistånd i synnerhet pendlar mellan polerna empowerment/enabling och tvång/disciplinering (Bergmark 2014:39). Beroende på insatsernas kvalitet accentueras någon av polerna. Bergmark (2014:39) identifierar tre olika typer av aktiveringsinsatser som ger mer eller minder resurser till de personer som får dem: *workfare*, *work-first program*, *humankapital strategier*. *Workfare* pendlar mot polen tvång; det handlar om icke kvalificerade insatser som riktar sig till personer som står långt ifrån arbetsmarknaden och som man misstänker saknar motivation till arbete. Det handlar om utförandet av enklare sysslor, men man utvecklar inte någon särskild kompetens där som stärker etableringen på arbetsmarknaden. Det liknar till stor del förvaring.

Pendeln balanserar mellan polerna när det handlar om *work-first program* (Bergmark 2014:40). Det handlar om jobbsökarkurser, formaliserade krav på arbetssökande efter en viss omfattning, eller andra steg som kan leda ut i arbetslivet. Det handlar inte heller här om kompetenshöjning, men till skillnad från *workfare* så har dessa program intentionen att få ut personerna i arbetslivet. *Humankapital strategier* handlar om utbildning och kvalificerad praktik för att höja enskildas resurser och kompetens. Det kan handla om att fullgöra sin skolgång eller lära sig specifika yrkesfärdigheter. Dessa insatser ämnar stärka klienternas resurser och göra dem självförsörjande och oberoende av socialtjänsten. Det är ändå inte entydigt att dessa insatser bygger på empowerment, eftersom hur man än vrider och vänder på det finns det tvång och krav i botten.

Det har inte utförts några RCT studier på svensk mark för att undersöka aktiveringens effekter (Bergmark 2014:41). De studier som har gjorts är matchningsförfarande- och kvasiexperimentella studier. Genomgående i de studier som har utförts är att det finns väldigt lite belegg för att aktiveringen leder till arbete. Internationella studier har varit av mycket olika karaktär. Resultaten går åt olika håll och ingen insats visar bättre resultat än någon annan (Bergmark 2014:40). I en metastudie av campell collaborations från USA undersöktes resultaten från studier gjorda under 80-90 talet med sammanlagt 102 publikationer, 46 program och 412 000 deltagare. Resultatet visade en ytterst

marginell effekt att ett aktiveringsprogram ledde till arbete. Jobsökande var bättre än program som saknade detta, och frivilligt deltagande fick en större effekt än obligatoriskt deltagande (Bergmark 2014:41). Det återfinns dock begränsade möjligheter att överföra internationell forskning om aktiveringens effekter på svenska förhållanden, eftersom vi har en annan samhällsstruktur, och ett totalt annorlunda välfärdsystem, särskilt i jämförelse med USA.

3.3 Om bidragstagares upplevelse av stigma och skam

Sterrin (2013:75) betonar att det finns beröringspunkter mellan att vara fattig, att känna sig stigmatiserad, och uppleva känslor av skam. En sammanbindande faktor mellan relativ fattigdom, stigma, och skam är att dessa tre begrepp är relationella, och uppkommer i jämförelser människor emellan. Relativ fattigdom framträder i jämförelsen mellan inkomster i ett samhälle och där gränsen för relativ fattigdom ofta sätts vid 60% av medianinkomsten. Stigma uppkommer i jämförelse mellan människors fysiska attribut, tribunala kännetecken och personliga karaktär där vissa är normativa och andra avvikande (Sterrin:2013:78). En person som upplever skam ser ner på sig själv, känner sig misslyckad, förlägen, liten etc i jämförelse med andra personer eller grupper (Sterrin 2013:82).

Om en fattig person som lever på bidrag ska känna stigma och skam, beror såklart på en stor mängd samskapande och relaterade faktorer. Sterrin (2013) lyfter fram fem perspektiv som är med och skapar dessa upplevelser och känslor. Det första handlar om hur allmänheten i ett samhälle ser på fattigdom. Det är ändå ingen enkel kausal kedja mellan allmänhetens tänkande om något och upplevelsen av skam och stigma. Upplevelsen beror också på vad de fattiga och bidragsberoende själva har för föreställningar om hur allmänheten ser på dem. Författaren till artikeln gjorde en undersökning i Värmland där de undersökte just detta (Sterrin:2013:87). Det visade sig att omkring 80% av de som levde på bidrag tänkte sig att allmänheten trodde att bidragstagare hade alkohol- och drogproblem, utnyttjade systemet, inte kunde sköta sin ekonomi, var lata. Omkring 70% av bidragstagarna föreställde sig att allmänheten tänkte att de får skylla sig själva. Hur de bidragsberoende ser på sig själva påverkar i hög grad utvecklandet av skam och stigmatisering.

En tredje faktor som Sterrin framför är fattigas egna upplevelser och erfarenheter. I olika studier från England, USA och Sverige framkommer en stor mängd röster bland bidragstagare som upplever känslor av skam av att leva på systemet. Författaren medverkade i en studie där det framkom att 4/10 upplevde skam i relation till att få försörjningsstöd. Analysen kom fram till att det berodde på det ensidiga gåvoförhållandet, och att de upplevde det mer som tiggeri att få pengar än som en rättighet. I en amerikansk studie framkom att två av tre personer som levde på bidrag behandlades annorlunda när de berättat för omgivningen att de fick bistånd; från uppenbart ogillande till mer subtila signaler (Sterrin:2013:85).

En vanlig strategi för bidragstagare som upplever skam och stigmatisering är att använda sig av en emotionshantering och olika strategier så att de inte framkommer att de går på bidrag. Det kan handla om att dölja det genom att inte säga någonting eller att på olika sätt dra sig undan och isolera sig, så att man inte hamnar i sociala sammanhang där man får frågan vad man gör.

Den sista faktorn gäller relationen mellan fattigdom och psykisk ohälsa. Det har forskats mycket på detta område och forskningen är enhetlig att det råder ett samband mellan fattigdom och ohälsa (Sterrin:2013:90). Sterrin genomförde en studie på 6746 personer i Värmland som tillhörde tre olika urvalsgrupper: De med

fast anställning och trygg ekonomi, de som levde på arbetslöshetsförsäkringen och de som försörjde sig på bidrag. Dessa personer skulle besvara tre frågor: om de under de senaste 3 månaderna hade blivit behandlade på ett nedlåtande sett, om de upplevt ängslan och oro, och om de inom den senaste veckan upplevt skam. Överlägset minst hade upplevt nedlåtande behandling, ängslan och oro, och skam bland de med en trygg anställning och inkomst. De som var arbetslösa och levde på arbetslöshetsförsäkringen näst mest, och de med bidrag toppade alla tre av de tillfrågade områdena: 46% hade upplevt nedlåtande behandling, 37% hade upplevt ängslan och oro, och 45% hade upplevt skam (Sterrin:2013:91). Det ligger även i linje med annan internationell forskning.

3.4 Argument för basinkomst utifrån den fattiga delen av befolkningen

Basinkomsten är universell, och om den skulle införas i ett samhälle skulle alla vara berättigade till den. Det medför att ingen skulle gå miste om sina ekonomiska rättigheter eftersom utbetalningen sker automatiskt. Med dagens system kan många som har rättighet att få tillgång till ekonomisk transferering från samhället gå miste om det på grund av att de inte är informerade om sina rättigheter (Van Parijs 2004:13). Det har också framkommit i forskning att många som är berättigade ekonomiskt bistånd efter riksnormen inte ansöker om det, antingen för att de inte är informerade eller för att de inte vill associeras med en stigmatiserad samhällsinstitution (Salonen 2013:14).

En vanlig upplevelse för personer som kommer i kontakt med samhällets ekonomiska hjälpsystem är upplevelsen av stigma (Van Parijs 2004:13). Det finns inte något förnedrande med en rättighet som tillfaller alla personer oberoende av förvärvsinkomst. Därför skulle stigmat som är intimt förknippat med dagens system troligtvis bli minder framträdande. Vilket hade kunnat avlasta basinkomstmottagarna från upplevelser av skam och dålig självkänsla.

Basinkomster skulle leda till att de fattiga skulle våga ta risker på arbetsmarknaden och att incitamenten till arbete ökar (Van Parijs 2004:13–14). Riskerna att ta ett lågbetalt arbete med osäkra villkor för de fattiga är stort, eftersom bidraget äventyras av inkomsten från arbete, där det till och med kan vara tryggare att leva på bidrag än att ta ett arbete. Med basinkomsten är inkomsten tryggad avsett vad, och man kan testa lågbetalda arbeten med osäkra villkor för att dryga ut sina inkomster.

Tanken är att Basinkomsten skulle minska chanserna att de fattiga fastnar i en bidragsfälla eller arbetslöshetsfälla, eftersom det ökar incitamenten att ta ett jobb. Systemet som det är idag, minskar bidraget i proportion till hur mycket man tjänar, även om regeringen införde jobbstimulans 2013 vilket innebar att den eventuella lönen som bidragsmottagarna erhöll drog av 75% istället för 100% av bidraget. Regeringen tänkte sig att det skulle leda till ökade incitament till arbete. Men förslaget har haft en väldigt liten effekt och knappt 1,8 procent av bidragsmottagarna har erhållit jobbstimulansbidrag (Socialstyrelsen 2016:7).

De fattigas makt på arbetsmarknaden skulle öka. Det handlar inte bara om att ta ett jobb. Ett arbete kan vara meningslöst, ovärdigt och ge upphov till enorm leda (Van Parijs 2004:16-17). Så som arbetsmarknaden är utformad idag ökar möjligheten för förekomsten av sådana arbeten. De som lever på bidrag, ska stå till arbetsmarknadens förfogande, och ingå i aktiveringsinsatser etc, och om de blir erbjuden ett arbete kan de förlora bidraget om de inte tackar ja, oavsett om de vill ha arbetet eller ej. Med medborgarlön ökar möjligheten att ta olika arbeten, men om arbetet inte håller en respektabel standard och värdighet, kan man sluta

eller lättare sätta press på att arbetsförhållandena förändras eftersom ens basinkomst är tryggad.

3.5 Stigma och skam i relation till basinkomst

I Canada testades världens hittills mest omfattande basinkomstförsök mellan åren 1974–1978 i småstaden Dauphin med 13 000 invånare. När halva experimentet pågått delades det ut en nio sidig enkät som behandlade ”the community experience” för de som deltog i försöket (Calnitsky 2016:35).

En del av enkäten undersökte hur de personer som deltog i undersökningen spenderade sin tid (Calnitsky 2016:49). Det visade sig att de som hade basinkomst hade liknande mönster i tidsanvändning som de personer som hade arbeten och en högre socioekonomisk status, medan de som levde på socialbidrag avskilde sig från de båda grupperna. Basinkomstmottagare och personer med en högre socioekonomisk status spenderade mer tid med vänner, släkt, grannar, arbetskollegor än de som levde på socialbidrag. De rapporterade också att de spenderade mindre tid hemma och mer tid hos andra, medan de som levde på socialbidrag vara hemma ensamma i högre grad än de som hade arbete och de som endast levde på basinkomst.

Av de personer som hade basinkomst uppgav 98% att de aldrig hade problem med andra personer i lokalsamhället, medan 72% som levde på socialbidrag uppgav att de aldrig hade problem med andra personer i lokalsamhället (Calnitsky 2016:50). 92% av de som levde på basinkomst uppgav att de aldrig känt sig förlägen eller obekväma under den tiden de varit basinkomstmottagare medan 62% av de som levde på bidrag uppgivit att de aldrig upplevt ovanstående känslor under tidsperioden (Calnitsky 2016:50). Det var också betydligt vanligare att personer som levde på socialbidrag försökte dölja det för andra i högre grad än personer som levde på basinkomst. Tydligast var det att de som levde på socialbidrag försökte dölja det för vänner (18%) och tidigare kollegor (16%), medan de som levde på basinkomst dolde det för vänner (9,5%) och tidigare kollegor (9%) i mindre grad (Calnitsky 2016:52).

Datamaterialet ovan indikerar att de personer som levde på basinkomst inte upplevde sig lika stigmatiserade som den gruppen som levde på socialbidrag, och de personer som hade basinkomst låg snarlika i svarsalternativen som de personer som hade en trygg anställning och inkomst (Calnitsky 2016:50). De personer som levde på socialbidrag upplevde att de personer som arbetade inom det etablerade välfärdssystemet i högre grad var ”rude”, än de personer som hade basinkomst och kom i kontakt med personer som arbetade inom projektet. Basinkomstmottagarna beskrev de personerna i mer positiva ordalag, och detta har som Calnitsky (2016:63) påpekar ingenting att göra med personerna som arbetar på de olika platserna, utan beror endast på hur samhället designar det välfärdssystem som transfererar ekonomiska medel till sina medborgare.

4 Teori

De teorier som används för att tolka resultatet är Andersens medborgarskapsbegrepp, Zimmermans empowerment-begrepp, samt Goffmans teori om Stigma.

4.1 Medborgarskap

Jorgen Goul Andersen analyserar i artikeln *Citizenship, unemployment and social policy* medborgarskapet som begrepp och ställer det i särskild relation till arbetslöshet. Goul Andersen (2005:76) menar att medborgarskap handlar om att vara en fullvärdig medlem av ett samhälle. Vad det innebär att vara en fullvärdig medlem definieras utifrån fyra aspekter eller dimensioner: sociala rättigheter och skyldigheter, sociala förhållanden, deltagande och civil orientering. Rättigheter och skyldigheter refererar till institutioner, och de övriga (sociala förhållanden, deltagande, och civil orientering) till resultat som de uppnår. Goul Andersen (2005) betonar att det inte är de sociala rättigheterna som sådana som är det viktiga utan vilka resultat som de ger till och för medborgarna.

Sociala rättigheter är en central aspekt av medborgarskapet och inkluderar både sociala, politiska, och civila rättigheter (Goul Andersen 2005:79). Sociala rättigheter handlar om social jämlikhet, och att utjämna den ojämlikhet som uppstår inom marknadssystemet (Goul Andersen 2005:76). Det faktiska uppnåendet av sociala rättigheter inträffar när det möjliggör ett jämlikt deltagande inom den politiska och sociala arenan. Sociala rättigheter ska möjliggöra handling, och att man får tillträde till samhällets olika arenor.

Den andra aspekten av det fullvärdiga medborgarskapet enligt Goul Andersen är Sociala förhållanden. Det innehåller både objektiva och subjektiva dimensioner (Goul Andersen 2005:81). De objektiva dimensionerna handlar om medborgarnas materiella status och kan räknas i absolut eller relativ fattigdom, materiella levnadsvillkor, hälsa och ekonomisk otrygghet etc. Den andra faktorn berör subjektiva upplevelser av psykologiskt välmående och innehåller variabler som: Välmående, övergripande tillfredsställelse med livet, psykologisk stress, och självförtroende.

Deltagande är den tredje dimension av medborgarskapet (Goul Andersen 2005:81). En medborgare är en medlem av ett samhälle, och att vara medlem innebär att man är delaktig i det samhälle som man är medlem i. Deltagande i samhället inkluderar både politiskt och socialt deltagande. Deltagande överlag handlar om empowerment, hur man lyckas inkludera medborgare i samhället, och kan ställas i kontrast till social marginalisering och utanförskap. Det handlar om hur individer kan utöva influens och påverka sitt liv, i lokalsamhället, på arbetsplatsen och samhället i stort.

Den sista aspekten av medborgarskapsbegreppet enligt Goul Andersen (2005:82) handlar om civil orientering. Det handlar om hur medborgarna orienterar sig gentemot andra medborgare och samhället överlag. Den har två dimensioner, vertikal och horisontell. Den vertikala innebär orientering mot det politiska systemet. Den horisontella dimensionen handlar om hur medborgare förhåller sig gentemot andra medborgare. Den har tre grundbegrepp: solidaritet, stigmatisering, och tillit till sina medmänniskor. Inom civil orientering läggs särskild vikt vid stigmatisering.

4.2 Empowerment

En gemensam faktor i alla olika definitioner av empowerment är vikten av att man utövar kontroll över sitt liv (Zimmerman 2000:44). Empowerment är en process som gör att individer, organisationer, och den sociala gemenskapen får makt över sina livsomständigheter. Empowerment är både en värdeorientering i utformningen av socialt arbete och ett teoretiskt begrepp (Zimmerman 2000:43). Det teoretiska begreppet består av tre analysnivåer: psykologisk, organisatorisk och community empowerment. De tre olika analysnivåerna av empowermentbegreppet går in i varandra och påverkar varandra ömsesidigt

(Zimmerman 2000:46). Men fokus riktas här på det psykologiska och processinriktade perspektivet.

Psykologiska Empowermentprocesser handlar om att få kontroll på sitt liv, få tillgång till behövliga resurser, utveckla sin kompetens, samarbeta med andra och på ett fundamentalt plan förstå den sociopolitiska miljön som man befinner sig i (Zimmerman 2000:45). Det är egenmaktsgörande processer om det leder till att personer är engagerade i den lokala miljön och det leder till självbestämmande gällande problemlösning och beslutsfattande. De specifika handlingar som man gör för att uppnå mål är inte så viktiga som att vara involverad och utöva kontroll över sitt eget liv. Om man inte har kontroll över sitt eget liv finns det en möjlighet att man blir alienerad från det (Zimmerman 2000:49). Det finns en möjlighet att bli alienerad om man känner att kontrollen över ens eget liv ligger utanför en själv.

4.3 stigma

För att förstå begreppet stigma måste man inse att det är ett begrepp som bara kan förstås i relationella termer och med en relationell språksättning (Goffman 1963:13). Alla mänskliga samhällen konstruerar kategorier för att förstå verkligheten, och inom varje kategori föreskrivs egenheter som är naturliga och tas förgivet. Om en person som tillhör en viss kategori avviker från det förväntade sättet att uppträda inom den kategorin, eller inom samhället som en bredare kategori, kan den personen ses på som en avvikare av andra. Om det avvikande ses ner på av samhället blir det stigmatiserande. En person som uppbär ett stigma gör det i en social miljö, och i den sociala miljön finns det alltid normer, och om en person avviker från normen kan det leda till ett stigma.

Enligt Goffman (1993:14) finns det stigmat av tre slag: Fysiska missbildningar, tribunala (religiös- och nationell tillhörighet exempelvis) och karaktärsbrister (Vilket Goffman benämnde fläckar på den personliga karaktären). Karaktärsbrister handlar om avvikelser från det normala som allmänheten ser ner på, som exempelvis: lathet, lögnaktighet, impulsivitet etc. Karaktärsbristen beror på handlingar som man gjort i det förgångna, men också hur man lever här och nu. Handlingar som allmänheten tänker sig beror på karaktärsbrist, kan exempelvis vara: fängelsevistelse, psykiska rubbningar, långvarig arbetslöshet, alkoholism.

Att uppbära ett stigma är djupt misskrediterande, vilket innebär att det upplevs vara nedsättande eller nedvärderande att inneha det (Goffman 1963:13). Goffman skiljer mellan den som är misskrediterad och de som är misskreditabla. De misskrediterade är de stigmat som syns direkt, som exempelvis fysiska attribut som skiljer sig från det normala och kan väcka nedvärderande tankar. De stigmat som är misskreditabla existerar potentiellt, syns inte utanpå individen, men kan upptäckas. De personer som innehar sådana stigmat kan dölja det på olika sätt för att de inte ska bli avslöjade. De personer som är stigmatiserade och själva upplever sig vara stigmatiserade upplever känslor var underlägsenhet och skam (Goffman 1963:16). De personer som uppbär stigmat kan lära sig samhällets övergripande bedömningsmönster vilket gör att de kan börja se på sig själva utifrån samhällets negativa syn på dem. Det gör att skamkänslor hela tiden kan ligga latenta med en möjlighet att blossa upp.

För att förstå stigmats relationella beskaffenhet uppställde Goffman begreppsparen de normala – de stigmatiserade (Goffman 1963:14) De normala är de som uppbär en norm för hur man ska bete sig inom en viss sfär av samhället, och de stigmatiserade är de som avviker från det normala i en viss sfär i samhället. De som faller utanför normen kan förhålla sig till den på olika sätt. De kan

exempelvis vända på det och beskriva att de själva är de normala och att det är de normativa som är de onormala (Goffman 1963:17). Men de behöver förhålla sig till att vara utanför normen på olika sett, dels intrapsykiskt genom hur jaget ser på och tänker om sig själv, dels genom relationen till andra människor (Goffman 1963:16)

5. Metod

Följande avsnitt behandlar följande teman: urval, intervjun, forskarrollen, etiska överväganden, och hur jag praktiskt gått till väga, samt hur jag bearbetat det insamlade materialet.

5.1 Urval

Identifikationen av fältet för insamling av det empiriska materialet var socialsekreterare som arbetade inom ekonomiskt bistånd i Malmö stad (Aspers 2011:95). Selektionen av socialsekreterare har gjorts efter ett bekvämlighetsurval där de som ville fick vara med. Det fick vara med oberoende av kategorier som kön, ålder, etcetera (Aspers 2011:95 Bryman 2011:433) De enda kraven var att de skulle arbetat över ett halvår på ekonomiskt bistånd, och att de arbetade i Malmö stad. Först ringde jag till mottaget för att få mailadresserna till de personer som arbetade som förste-socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd vid samtliga Malmö stads fem stadsdelsområden. Jag skickade ett mejl till förste-socialsekreterare där jag förklarade uppsatsen syfte och bad dem skicka det vidare till handläggarna. Inom en vecka efter att jag skickat ut mejlet var fyra inbokade för intervju, en femte tillkom några veckor senare.

Eftersom det inte fanns något intresse från min sida att *jämföra* vad olika socialsekreterare inom olika stadsdelar, eller mellan olika enheter svarade gällande hur de tänkte att deras klienter skulle påverkas om de fick basinkomst, fick de som först visade intresse vara med. Det fanns med andra ord ingen intention från min sida att maximera variationen i urvalet, genom att ta med socialsekreterare som fick representera varje stadsområde, eftersom frågeställningen inte hade det som syfte (Aspers 2011:96). Någon differentiering mellan de olika avdelningarna på ekonomiskt bistånd gjordes inte heller, både rehab, ungdom och arbetsmarknad var aktuella för intervju. Eftersom socialsekreterarna arbetade på olika enheter redovisar jag i resultatdelen vilken enhet de arbetade på. Det görs för att förstå kontexten som socialsekreterarnas uttalanden skedde inom. Tre socialsekreterare arbetade på arbetsmarknad(AM), en på ungdom(U), och en på rehab(Reh).

5.2 Intervjun

Intervjun genomfördes i socialtjänstens egna lokaler, antingen på respondenternas kontor eller i samtalsrum som de hade bokad i förväg. Intervjun spelades in, för att möjliggöra transkribering. Innan intervjun förklarades för respondenterna hur deras deltagande skulle anonymiseras. Intervjuguiden delades upp i fyra områden: inledning, ekonomiskt bistånd, basinkomst, och summering.

Intervjuerna följde en semistrukturerad intervjuguide (Se bilaga 2). Den semistrukturerade intervjun bygger på i förväg bestämda frågeställningar, men möjliggör också för uppföljande frågor utifrån de svar som respondenterna ger

(Aspers 2011:143). Detta gjordes för att möjliggöra *flexibilitet* och *fokus* under intervjun (Bryman 2011:415-416). Flexibilitet behövdes för att följa upp intressanta utsagor som respondenterna gav, samt för perspektivskiften mellan de två världarna ekonomiskt bistånd och basinkomst.

Fokus var ett måste eftersom jag var intresserad av att utforska ett specifikt fenomen, som inte är materialiserat i respondenternas livsvärld, men som de ändå har en viss förförståelse för. Den komplicerade situationen som det hypotetiska förslaget med basinkomst utgjorde, krävde också att vi behövde träffas i person så att jag under intervjun kunde klargöra de premisser som uppsatsen vilade på. Det hade inte varit möjligt i samma utsträckning genom en enkätundersökning exempelvis.

Frågorna utformades med en möjlighet att besvara frågeställningen. Jag använde mig av öppna frågor, där respondenterna fick svara fritt. Om det var något som var otydligt eller intressant ställdes ytterligare frågor för att fördjupa den informationen. Det var samma frågor i intervjuguiden rörande försörjningsstöd och basinkomst, vilket gjordes för att inte ha en föreställning i förväg om att vissa frågor endast var relevanta till det ena transfereringssystemet och inte till det andra, och på så vis minskade risken att mina föreställningar kring frågorna styrde svaren för mycket (Aspers 2011:140). Jag hade exempelvis läst forskning som stödde min ursprungliga idé om att försörjningsstöd var mer stigmatiserande än basinkomst, men jag ställde frågor om stigmatisering både utifrån försörjningsstöd och basinkomst. Alla frågor följde den logiken.

Intervjuguiden innehöll frågor som hade teorier implicita i sig, som exempelvis stigma. Frågor om teori ställdes mot slutet av de olika intervjudelarna försörjningsstöd och basinkomst (Se bilaga 2). De inledande frågorna var mer öppna, och inte så inriktade mot teori eller begrepp. Detta gjordes därför jag ville garanteras att jag hade svar på frågorna utifrån teorin, men samtidigt att teorin stod i bakgrunden under den inledande delen av de både intervjudelarna. Detta gjordes för att inte mina egna föreställningar skulle bli alltför framträdande med vad jag läst på förhand. Detta kan exemplifieras med att tre av fem intervjupersoner pratade om stigma och skam innan jag började ställa frågor om stigma och skam, vilket inbegriper att de svaren inte byggde på att jag riktade in frågorna i förväg.

5.3 Forskarrollen

En paradox med vetenskaplig forskning i allmänhet och samhällsvetenskaplig forskning i synnerhet är att den ska vara objektiv men att den samtidigt på ett eller annat sett utgår från forskarens egna intressen (Becker 2011:21-22). Mitt intresse för basinkomst avgjorde valet av undersökningen. Det fanns såklart en risk att mitt intresse för och att jag tyckte mig se politiska fördelar med basinkomst, gjorde att jag blev mindre objektiv både under intervjun och bearbetningen av datamaterialet, och tolkade det till basinkomstens fördel. Det handlar om vilka värderingar som sätts främst, ens politiska åsikter eller forskningens objektivitet. Jag ville bara konstatera att jag var medveten om detta problem, och klargöra att intentionen var att förbli objektiv både under intervjun och analysen av materialet.

5.4 Forskningsetiska överväganden

Jag utförde fem intervjuer med personer som idag arbetade på ekonomiskt bistånd. Hur kunde jag undvika att de kom till skada eller kränktes på något sett? Det uppenbara var att anonymisera deras medverkan i uppsatsen (Vetenskapsrådet 2017:40). Det gjordes genom att koda dem från början så att verken ljudupptagningen eller transkriberingen innehöll deras identiteter eller personlig information. Den första personen som intervjuades fick koden AM1 och den andra AM2 osv. Stadsdelområdet som respondenterna arbetade i anonymiserades också. Det som framgick var att de arbetade på ekonomiskt bistånd i Malmö. Information (likt ovan) utgick via mejl till respondenterna om hur deras anonymisering skulle säkerställas (Vetenskapsrådet 2017:44).

Tystnadsplikt (yrkeskodex) och sekretess (juridiskt bindande) gäller i socialtjänsten, där respondenterna arbetade, och det var bra principer att förhålla sig till för mig så att jag kunde behålla deras identiteter skyddade (Vetenskapsrådet 2017:40). Det säkerställde konfidentialiteten, att jag inte talade med obehöriga om respondenternas identiteter (Vetenskapsrådet 2017:40). Nyttjandekravet var också uppfyllt; det insamlade datamaterialet skulle endast användas för forskningsändamål. Respondenterna deltog av egen fri vilja, det säkerställde samtyckeskravet.

Trots vetskapen om att respondenterna hade en ansträngd arbetssituation skrev jag ett relativt långt informationsbrev med mycket information gällande premisserna för intervjun. Till det bifogade jag texten *lag om försök med basinkomst* (se bilaga 3). Sammantaget uppgick informationen på flera A-4-sidor, och jag visste att det fanns en *risk* med att skicka ut så mycket information (Vetenskapsrådet 2017:20). Risken gällde att de inte skulle ha tid att läsa igenom informationen. Att detta ändå gjordes berodde på *vinsten* av att göra det. Vinsten var att respondenterna skulle ha en klarare insikt i grundförutsättningarna för intervjun, så att det inte fanns några oklarheter vid intervjutillfället.

5.5 Tillvägagångssätt

Det hypotetiska försöket med basinkomst som låg till grund för intervjun utformade jag med delvis inspiration ifrån Finlands försök med basinkomst. Syftet med försöket med basinkomst som jag konstruerade var att den svenska staten ville undersöka basinkomstens påverkan på de personer som fick det, och valt ut Malmö som utgångspunkt för försöket. De personer som blev utvalda för försöket var de personer som under oktober månad 2018 fick ekonomiskt bistånd och hade sin bostadsadress i Malmö. Utifrån ett slumpmässigt urval valdes 5000 personer ut till försöket inom Malmö stad. Resterande personer som inte valdes ut till försöket förblev kvar inom ekonomiskt bistånd och utgjorde kontrollgrupp under det tvååriga försöket. De socialsekreterare som jag intervjuade skulle föreställa sig att en stor del av de klienter som de hade idag hade valts ut till försöket med basinkomst, och att några utgjorde kontrollgrupp.

Jag valde idén att det skulle vara ett försök med basinkomst som kontext för intervjun, för att jag upplevde det mer realistiskt. Jag bifogade även ett lagförslag om försöket med basinkomst som jag hade skrivit utifrån Finlands försök med basinkomst. Jag hade skrivit om delar av lagförslaget och ändrat om det till svensk

kontext. Jag utformade den här lagen eftersom jag ville skapa en autentisk känsla inför intervjun, och i möjligaste mån reducera tanken att uppsatsen var ”flummig”, så att respondenterna skulle ta den hypotetiska situationen på allvar.

Ett stort problem inför intervjun var att fastställa en rimlig basinkomstsumma att utgå ifrån för att skapa en optimal möjlighet att prata om de olika transfereringssystemen. Jag ville att basinkomsten skulle ligga på en nivå så att den möjliggjorde en skälig levnadsnivå. Min utgångssumma var 7300, som jag grundade i att det var medelsnittet av den sammanlagda utbetalda summan i Sverige 2011 (hittade inte 2017:s). Tillslut landade jag i att lämna frågan om summan öppen, och det var något som jag diskuterade med socialsekreterarna när vi träffades. Vi provade konsekvenserna av olika summor under intervjun. I en intervju var summan ospecificerad, i andra fall hade socialsekreterarna ett förslag på en rimlig summa, och i vissa fall utgick vi från 7300sek, men skiftade och testade konsekvenserna av olika summor under intervjun.

Följande förfarande kan ses som en nackdel då det var olika premisser i de olika intervjuerna, men min uppfattning var att socialsekreterarna hade en flexibilitet i sitt tänkande och resonerande, och att de förstod att mitt syfte inte främst handlade om att finna en perfekt summa för basinkomsten, utan att min uppsats hade en annan tyngdpunkt. Min upplevelse var att sakinnehållet i intervjun inte skadades av det öppna förhållandet gentemot basinkomsten som summa, men kan inte vara helt säker.

5.6 Analysmetod

Bearbetning av det empiriska materialet gjordes med hjälp av koder. En kod är ett begrepp eller en etikett som är framtagen antingen med inspiration från det empiriska materialet eller utifrån teori (Aspers 2011:165). Detta gjordes för att på ett enklare sätt kunna behandla ett stort datamaterial och göra det begripligt genom att bearbeta det i flera steg (Bryman 2008: 525). En första läsning av empirin gjordes helt anspråkslöst utan att koda. Sedan genomfördes flera genomläsningar där jag satte olika koder på de delar som var särskilt intressanta, samt understrykningar av meningar som var särskilt expressiva eller slog an mot frågeställningen. Sedan undersökte jag koderna och försökte finna relationer mellan koderna som kunde bilda en kategori på ett högre abstraktionsplan och kunde utgöra en rubrik i resultatdelen. Sedan samlade jag meningarna som jag hade strukit under och placerade dem under de relevanta rubrikerna. Analysen av empirin gjordes med hjälp av ett medborgarskapsbegrepp, empowermentbegrepp och stigmatteori.

6. Resultat och Analys

Ekonomiskt bistånd och basinkomst bygger på olika logiker. Framträdande för ekonomiskt bistånd är reciprocitetsprincipen, att medborgarna både rättigheter och skyldigheter, vilket medför att rättigheten är villkorade. Basinkomsten bryter reciprocitetsprincipen logik, skyldigheterna tas bort och rättigheterna förblir, rättigheterna är villkorlösa. I följande resultatdel fokuseras fem teman: krav och skyldigheter, frihetens skugga, empowerment, upplevelse av rättigheter, samt stigma.

6.1 Krav och skyldigheter

Krav och skyldigheter är elementärt i ekonomiskt bistånd. För att få tillgång till sina rättigheter måste man uppfylla sina skyldigheter. Om klienterna skulle bli basinkomsttagare, och befrias från skyldigheterna och kraven, hur tänker sig socialsekreterarna att det skulle påverka dessa personer?

6.1.1 Friheten från och till

Den överlägset största fördelen med basinkomst enligt socialsekreterarna var den möjliga friheten från systemet som det skulle innebära. Flera socialsekreterare omtalade att friheten medför egenmakt och självbestämmande över ekonomin, och i förlängningen över ens liv. Friheten från det administrativt krångliga skulle möjliggöra att de inte behövde tänka på alla papper, spara alla kvitton, alla små medicinkostnader, och att basinkomsttagarna avlastas oron över om man ska få avslag eller inte.

”Fördelen är att man ska kunna känna sig fri, med allt vad det innebär. Och bort från socialtjänsten, och bort från det administrativt krångliga. Och dom här påminnelserna om att man inte är som alla andra, att man hela tiden blir påmind om att man är fast i...” (AB1)

Friheten förknippas med att komma bort från något, och att slippa att ha med myndigheter att göra. Att slippa det medför minskad insyn från myndigheter, dess kontroll och kränkande av integriteten. Just ordet slippa var ett nyckelord när det kom till hur socialsekreterarna överlag beskrev hur basinkomsttagarnas upplevelse hade påverkats om de hade fått basinkomst istället. Anledningen till att basinkomstmottagarna slapp känna sig kontrollerade eller behövde be om något var ovillkorligheten som är navet i basinkomsten som system. De behövde inte be, för oavsett vad så fick de, och de behövde inte känna sig kontrollerade, för att det inte finns någon mekanism i systemet som försökte reglera basinkomstmottagarnas beteende.

”Just att slippa det, slippa vara jagade, slippa att vara jagade av oss, för det är väl ingen som tycker om den stressen av att vara jagad.” (U3)

Den friheten från kontrollen skulle leda till minskad stress för klienterna enligt socialsekreteraren på ungdomssektionen. Den minskade psykologiska stressen hade medfört, enligt samma socialsekreterare, att ungdomarna hade kunnat hitta sig själva, finna sina intressen, och komma underfund med vad de ville göra. Det var någonting som samma socialsekreterare tänkte sig systemet, som det var utformat idag, underminerade. Det gjorde det för att det skapade stress, och stress *”låser hjärnan”*. Hen tänkte sig att om man bara tog bort tjat från föräldrarna, myndigheterna, och samhället – så skulle ungdomarna göra det som de idag krävde av dem.

6.1.2 Friheten: Jätteskönt, eller en lättnad

Socialsekreteraren på Rehab använde ett intressant ordval som på subtila sätt återupprepats även under intervjuerna med andra socialsekreterare. Basinkomsten hade varit *jätteskönt* för vissa, och en *lättnad* för andra. De som upplevt en lättnad var de som hindrades av systemet från att pröva saker. Till exempel att gå ut med någons hundar och ta ett arvode för det, eller ligga i sängen och skriva och ta betalat för det. Systemet minskar incitamenten att utföra sådana arbeten, eftersom avdrag av bidraget sker utefter den inkomst man tjänar. Det leder till att systemet

knyter människorna till sig, och det kan bli svårt för vissa att testa sporadiska arbeten eftersom det inte finns något incitament att göra det. Det är ett exempel på hur systemet kan passivisera den möjliga initiativförmågan som finns.

Socialsekreteraren uttalade inte vilka det var som tyckte det hade varit jätteskönt, men tolkningen var att det rörde sig om de som inte hade gjort någonting, och att inte göra någonting handlade om att inte försöka få ett arbete.

Det framträdde två olika grupper av klienter, de som hade gynnats och de som hade missgynnats av basinkomst. De som hade gynnats, och som det hade inneburit en lättnad för, var de som hade ett driv, en drivkraft, en initiativförmåga, och var självgående.

”Samtidigt som det (basinkomst) är en fantastisk möjlighet för den gruppen som faktiskt har initiativförmåga att kunna också välja när man vill träffa folk, och välja vad man vill göra” Reh5

Men socialsekreterarna är eniga om att de inte hade varit en fantastisk möjlighet för alla. De som först hade tyckt det var jätteskönt hade det kunnat bli någonting negativt för tillslut. Det hade blivit någonting negativt för den gruppen som hade någonting i bakgrunden. En person hade någonting i bakgrunden om de inte hittade ett arbete efter fyra-fem månader. Det hade kunnat leda till att de inte hade velat göra allt det som de gjorde idag: stå till arbetsmarknadens förfogande eller ha en aktiveringsinsats. Alla socialsekreterare såg risker med införandet av basinkomst, som hade kunnat inverka negativt på den senare nämnda gruppen personer.

6.2 Frihetens skuggsida

Kravet och kontrollen på ekonomiskt bistånd har två huvudfunktioner; för det första att aktivera människor, stärka dem så att de kunde bli självförsörjande, och för det andra att motverka social isolering och att upptäcka social problematik. Om kraven och kontrollen hade försvunnit hade det lett till frihet från systemet, men socialsekreterarna var eniga att den friheten hade kunnat föra med sig negativa konsekvenser för vissa individer.

6.2.2 Gå under radarn

Kravlösheten hade kunnat leda till att vissa grupper av socialsekreterarnas klienter hade osynliggjorts. En socialsekreterare på arbetsmarknad tänkte:

”Vissa grupper tror jag att de hade blivit mer socialt isolerade, och mer segregerade än vad de redan är, eftersom dom hade, ja, fallit utanför radarn som man säger.” (AM2)

De grupper som fallit utanför radarn, enligt socialsekreterarna, och blivit mer socialt isolerade om kraven försvunnit var klienter som led av psykisk ohälsa, depression, hade mycket rädsla, redan var socialt isolerade och muslimska/utländska kvinnor som var förpassade till hushållssysslor i hemmet. Det förekom flera berättelser om muslimska kvinnor som var språksvaga och tog hand om hemmet, barnen och mannen:

”Jag har någon klient som har bott 12 år i Sverige, och hon har inte gjort något annat än att tagit hand om barnen. Jag fick kämpa med maken om att den här kvinnan ska få börja SFI – det var jag mot en jättegammal kultur kändes det som

– men jag ser skillnaden mellan hur den här kvinnan har mått och hur hon mår nu.” (AM4)

Flera socialsekreterare kämpade med att få ut kvinnor, som levde som klassiska hemmafruar, från deras hem. Socialsekreterarna kunde använda kraven och skyldigheterna som ett påtryckningsmedel för att få ut dessa kvinnor från hemmet. Ibland var kvinnorna själv motsträviga och ville inte, i andra fall var det mannen som motsatte sig att frun skulle läsa SFI, eller vad det kunde vara. I ovanstående citat upplevde socialsekreteraren att kvinnan hade mått bättre när hon kommit ut från hemmet för att läsa SFI. Om socialsekreterarna inte haft befogenhet att ställa krav, och aktivera som idag, hade basinkomsten kunnat öka den sociala isoleringen i dessa fall.

6.2.2 Basinkomsten skulle mista upptäckandets praktik

Om inte socialsekreteraren djupdykt i vissa familjesituationer skulle möjligheten finns att problematik som social isolering och psykisk ohälsa inte hade upptäckts. Det skulle innebära en negativ inverkan på personens hälsa och mående, enligt socialsekreterarna.

”Att ekonomiskt bistånd inte är kravlöst, det som man kan säga som är negativt är också positivt. Som du sa i början, ja dom tycker det är peck att komma hit, kommer du inte hit så kommer jag att ge avslag i dina ansökningar så då kommer du på tvång. Men det tvånget ger ju också mig en möjlighet att få en kommunikation och en relation.” (Reh5)

De upptäckter av social problematik som socialsekreterarna gjorde skedde på grund av människors monetära nödvändighet. Människor tvingas ta kontakt med socialtjänsten när deras pengar var slut, och då görs upptäckterna av social problematik. En relation upprättas med en socialsekreterare som kan bistå med ekonomisk och social hjälp. Den ursprungliga relationen, som kan uppfattas som en relation byggd på tvång av klienten, kan såklart utvecklas och fördjupas, och sedermera upplevas av vissa klienter som allt annat än tvång.

Den relationen kan leda till stöd och hjälp för klienterna, något som de potentiellt sätt hade kunnat få med basinkomst, om man hade inrättat en verksamhet där det fanns socionomer som tog emot personer för samtal, socialrådgivning och vägledningen. Denna hjälp eller möjlighet skulle inte vara förbunden med något villkor, och öppen för alla. Men flera socialsekreterare trodde ändå att många av klienterna som de hade idag skulle missas, om de inte drogs till socialtjänsten av den ekonomiska nödvändigheten.

Det berodde enligt socialsekreterarna på att rädslan och det dåliga mående som vissa klienter upplevde skulle hindra dem att vända sig till en myndighet frivilligt. Det innebär att dessa personer hade kunnat undvika alla myndighetskontakter, och mänsklig kontakt överhuvudtaget, vilket hade gjort att den social isoleringen hade ökat och deras mående förvärrats.

Deltagande i samhället hade kunnat minskas än mer med basinkomst för de grupperna som levde med de utsattheterna som nämndes tidigare. Det är rädslan och det dåliga måendet, som vissa människor är bärare av, som skulle göra att de inte vågade sig ut. Eller inte kunde delta i samhällslivet, eftersom man hade blivit förpassad till en hemmafruroll, med eller mot sin vilja. Det hade potentiellt sätt varit jätteskönt för dessa individer att få basinkomst, men socialsekreterarna såg att det kunde leda till negativa konsekvenser för dem i slutändan. En socialsekreterare berättade att de var just de personer som varit socialt isolerade

under en längre tid som ofta uppskattade att få någon aktiveringsinsats, där de kunde träffa personer som befinn sig i samma situation.

6.3 Empowerment

Oavsett om personen är institutionaliserad på ekonomiskt bistånd eller hade en drivkraft och var självgående, så var en av de viktigaste uppgifterna för socialtjänsten att stärka klienternas resurser och mobilisera deras förmågor så att de kunde bli självförsörjande och få ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Det finns framförallt två sätt som de kan göra det: dels genom samtal där man försöker finna och stärka individens motivation, dels att remittera till olika arbetsmarknadsinsatser genom arbetsförmedlingen eller arbetsmarknadsavdelningen.

6.3.1 Ekonomiskt bistånd och empowerment

Socialsekreterarna uppfattade att deras klienter responderar olika på aktiveringsinsatserna. Alla socialsekreterare upplevde att majoriteten av deras klienter tyckte det var kul eller var nöjda med att ha någon form av aktiveringsinsats. Andra upplevde att de som hade varit utanför samhället under en lång tid inte tyckte att det fanns någon poäng med dem. Flera hade klienter som tyckte att de var helt meningslösa, eftersom de ansåg sig ha alla verktyg de behövde bara att de inte fick en chans på arbetsmarknaden. Andra upplevde att det var ett ”*vuxendagis*” (AM4). Socialsekreteraren på rehab berättade att de personer som får sin arbetsförmåga bedömd och blir tilldelad aktiveringsinsats, kan tycka det är ”*tråkigt*” eftersom de gjort liknande saker tidigare, som att söka jobb eller lära sig skriva ett cv, eller vad det kan vara.

De flesta socialsekreterare betonade att de försökte stärka klienternas egna resurser genom att bygga på relationen, och att visa uppskattning och tro på deras styrkor. De försökte stärka klienternas resurser genom att omvandla piskan till en morot. Det innebär att de försökte omvandla kravet från ett tvång till en motivation och upplevd frivillighet som kom inifrån klienten själv. En socialsekreterare hade förlorat tron på att de resurser som ekonomiskt bistånd satsade på aktiveringsinsatser till klienterna omvandlades till resurser som ledde dem till självförsörjning. Socialsekreteraren trodde inte det berodde på de insatser som de erbjöd, utan att den avgörande faktorn var individens egen drivkraft. Andra socialsekreterare hade bra erfarenheter av att deras klienter kom ut i självförsörjning, att de förlorade en eller två i månanden, och tänkte sig att det delvis berodde på de insatser som de remitterade till. Ungdomssekreteraren hade ”*skitbra erfarenheter*” av flera av de insatser som hen remitterade till.

Ibland uppstod en konflikt mellan socialsekreteraren och klienten när de diskuterade vilka resurser klienten hade och vad den kunde göra. Ofta när det skar sig var när socialsekreteraren såg resurser som klienten inte ville kännas vid, och då kunde det uppstå en konflikt. Konflikten bestod i att klienten inte ville kännas vid de krav som socialsekreteraren ställde. Det innebär att det kunde vara en fördel för klienterna att inte ha resurser, eftersom om de har det, kunde de behöva göra saker som de inte vill. Denna förmågans bestraffning är någonting som basinkomstmottagarna helt skulle slippa, och de kunde göra saker som de vill ”*i sin egen takt, och i sin egen rytm.*” (AM2).

6.3.2 Basinkomst och empowerment

Socialsekreterarna tänkte sig att basinkomst skulle öka egenmakten för de klienterna som de hade idag, för det är ju exakt det som basinkomsten gör. Den ger ovillkorligt, och ingen har makt att bestämma över vad du ska göra. Socialsekreterarna var däremot osäkra på om basinkomsten skulle stärka basinkomsttagarnas resurser.

”Det är möjligt att vissa är så upptagna att göra vad vi, asså känner att dom måste göra det som vi säger till dom att dom ska göra för att få pengar. Det är ju svårt att säga vad dom hade kommit på för andra tankar eller vad dom... vad det hade utlöst för kreativitet hos dom ifall dom hade varit utan krav, så jag vet inte. Det är nog på individnivå”. (AM2)

Det var svårt för socialsekreterarna överlag att tänka sig vad befrielsen från krav hade medfört för resursförstärkning för basinkomsttagarna. Ovanstående socialsekreterare tänkte sig att det är svårt att föreställa sig vad det hade lätt till för utlöst kreativitet. Hen tänkte sig att det var på individnivå hur människor förvaltade den friheten från systemet som basinkomsten inneburit. Just socialsekreterarnas återkomst till hur individen skulle agera med så mycket frihet, var ett återkommande tema. Frihetens fara, eller frihetens möjlighet; det berodde på individen. Om det var en empowerment förhöjande systemförändring eller inte, berodde på individen.

Samma socialsekreterare som ovan, tänkte sig att basinkomsten skulle kunna frigöra resurser för socialtjänsten så att de kunde ha en verksamhet som endast ägnade sig åt att möta de personer som ville ha stöd, råd och hjälp – utan att den ekonomiska delen var navet i mötet. Det hade kunnat medföra att klienterna hade kunnat välja bland olika insatser som kunder på en marknad. Det hade satt press på kommunen att göra bara insatser. Basinkomsten hade förflyttat över makten så att pressen inte låg på basinkomstmottagarna, utan på kommunen. Det hade kunnat möjliggöra bättre insatser, som hade gynnat basinkomstmottagarnas upplevelse av kontroll över sitt eget liv. Om de hade kunnat välja vad de ville göra, så hade den strukturomvandlingen inneburit en empowerment förhöjning.

6.4 Upplevelse av rättigheter

Det är alltid någon annan som bestämmer vad de personer som är klienter på ekonomiskt bistånd har rätt till. De rättigheter som finns latent måste aktualiseras genom att de uppfyller vissa skyldigheter. Basinkomsten levererar rättigheter utan att individer behöver uppfylla några skyldigheter.

6.4.1 Rättigheter och krav

Socialsekreterarna ansåg att de flesta klienterna såg sig själva ha mer rättigheter än skyldigheter. Socialsekreterarna ser då som sin främst uppgift att påminna dem om deras skyldigheter. De hade också en upplevelse av att klienterna i de flesta fall tyckte att skyldigheterna som ställdes på dem var rimliga. Det var en minoritet som gjorde motstånd och var missnöjda.

”När vi ställer krav på dom är det inte så (upplever att de har rättigheter), men när vi tar tag i andra myndigheter och drar igång saker och så där, så kanske är det så eller dom inser att jag inte varit taskig mot dom på flera månader och tvingat dem till saker, inte för att jag gillar att göra det utan för att om jag inte

gör det blir det ingenting gjort. Då stampar dom i samma spår i flera år utan att gå framåt.” (AM4)

Socialsekreteraren på arbetsmarknad sade ovanstående citat. Hen tänkte sig att klienterna inte upplevde att de hade rättigheter när hen ställde krav på dem. Det upplevde de däremot när de fick hjälp i kontakten med andra myndigheter. Socialsekreteraren påstod även att klienterna kan uppleva att de har bristande rättigheter under lång tid, och att de plötsligt får en insikt att socialsekreteraren inte varit ”*taskig*” mot dem på flera månader, och då får rättighetsupplevelsen ett uppsving hos klienterna. Det bildade en grund för tanken att vissa klienter inte upplevde att deras rättigheter var ett uppenbart fundament i deras kontakt med myndigheten. Det var någonting de kunde komma till insikt om när de förstod att kontrollen de utsatts för var bra för dem, för annars fick de ingenting gjort, och att fått någonting gjort var vanligtvis att man fått ett arbete.

En annan socialsekreterare på arbetsmarknad berättade att de kan använda kraven som påtryckningsmedel för att få klienterna att göra saker som de inte ville göra. När socialsekreteraren ställde krav på klienten gjordes det oftast för att socialsekreteraren upplevde att klienten kunde göra mer än vad den själv trodde. Då socialsekreterarna använde kraven för att få klienterna att göra saker som den inte ville kunde de känna sig ”*misstänkliggjorda*”. Klienterna kunde då ha upplevelsen att socialsekreterarna försökte ”*sätta dit dom*” eller ”*utföra någon sorts personlig agenda*.” Det påverkade också dessa individers upplevelse av rättigheter negativt.

6.4.2 Rättigheter och frustration

Det skiljde sig dock en del hur klienterna såg på sina rättigheter.

Socialsekreteraren på ungdom berättade att de som var uppväxta i systemet visste sina rättigheter och kunde upplevas mer ”*krävande*” än de som var nytillkomna till systemet. De vågade ofta inte be om någonting och då fick socialsekreteraren informera om deras rättigheter.

Andra utsagor vittnade om att ju mer frustrerade klienterna var på systemet, desto mer ihärdigt påpekade de sina rättigheter:

”Och så ringer dom och frågar: När kommer min lön? Har du fått jobb? Nej, vissa känner jag inte har någon skam kvar i kroppen, det är dom som brukar bråka och skrika i telefonen, i receptionen, och dom tror att dom har väldigt mycket rättigheter och väldigt få skyldigheter”. (AM4)

Det framkom aldrig varför de som var frustrerade påpekade sina rättigheter mest, och de som exempelvis var nytillkomna till systemet var mer timida och inte vågade kräva sina rättigheter, men det var mönster som återkom under intervjuerna.

Det var egentligen bara en socialsekreterare som tänkte sig att basinkomsten skulle medföra att basinkomstmottagarna upplevde sig ha mer rättigheter än under nuvarande system, men flertalet socialsekreterare var inte tydliga på den punkten. När de betonade basinkomsten fördel var det framförallt friheten från skyldigheter de betonade, och inte upplevelsen av utökade rättigheter. Det som framkom var att kraven minskade i vissa fall rättighetsupplevelsen, om de inte kom till insikt om den vid ett senare tillfälle.

6.5 Stigma

Det har gjorts en hel del forskning på arbetslösa och bidragstagares känslor. Det är vanligt att de upplever skam. Skam är en känsla som ofta leder till social isolering, och social isolering leder till psykisk ohälsa. Det hade varit en stor humanitär och samhällsmässig vinst att ha ett ekonomiskt transfereringssystem för det minst bemedlade i samhället som minimerar dessa känslor.

6.5.1 Ekonomiskt bistånd och stigma

De personer som hamnar hos ekonomiskt bistånd gör det för att de har avvikit från arbetslinjen. När man inte lönearbetar eller har någon annan inkomst vid sidan av behöver man socialtjänstens hjälp för sin försörjning. Flera socialsekreterare verkade mena att orden ansöka om ekonomiskt bistånd var en eufemism, och att det egentligen handlade om att ”*tigga pengar*” eller ”*be om allmosa*”, och att ”*be om pengar*” i största allmänhet och att det naggade på dessa personers självkänsla. Flera socialsekreterare var inne på att socialtjänsten var förknippat med skam för många som kom dit, och att det ofta var påtagligt vid nybesök (den första grundutredningen).

”Speciellt personer som är uppväxta i Sverige och har gått gymnasiet här och har gott på försörjningsstöd hela sitt unga vuxna liv. Dom är ju socialt isolerade ju. Förr eller senare, man kan tänka med sina vänner, man kanske tycker det är jobbigt att gå på fester. Man kanske inte har någon psykisk diagnos på det sättet men det är ganska rimligt att anta att man inte mår så bra.” (AM2)

Det var individens position i samhället och dess relationer till andra som påverkade om det upplevdes som stigmatiserade eller inte. Hade man exempelvis ett nätverk där flera levde på ekonomiskt bistånd så kunde det vara en stigmaimmunitet, men om man inte kände andra så kunde det upplevas som svårare att leva på ekonomiskt bistånd. En person som gått ut gymnasiet i Sverige kunde uppleva det som ett särskilt misslyckande att leva på ekonomiskt bistånd, enligt ovanstående citat, och det kunde leda till social isolering.

En socialsekreterare på arbetsmarknad upplevde att klienterna kunde uppleva det som jobbigt om hen bed dem att ta kontakt med en person för att socialsekreteraren behövde ett intyg. Då kunde klienterna uppleva det som jobbigt för då var de tvungna att avslöja att de hade ekonomiskt bistånd. Socialsekreteraren menade att det var genom sådana ”*småsaker*” som man kunde upptäcka att klienterna upplevde skam.

En annan socialsekreterare upplevde att föräldrarna skämdes inför sina egna barn, och hemlighöll för dem att de gick på ekonomiskt bistånd. En annan socialsekreterare betonade att stigmat var mest utmärkande för barnen, och särskilt om de gick på en skola där det var få barn som hade föräldrar som levde på ekonomiskt bistånd.

6.5.2 Basinkomst och stigma

Det var ganska spridda reflektioner och tankar bland socialsekreterarna om basinkomsten skulle leda till stigmatisering för de klienter som socialsekreterarna hade idag, om de skulle bli basinkomstmottagare istället utifrån det hypotetiska

försöket. Socialsekreteraren på rehab tänkte sig att Fattigstigmat skulle vara kvar och då särskilt för barnen som gick på skolor där status är viktigt. En annan socialsekreterare tänkte sig att stigmat kunde förvärras:

”kanske det skulle bli mer kommentar på internet som: Ja men dom som inte gör någonting, dom behöver inte ens gå till soc, och så där.... Det skulle bli ännu mer exkluderande på något sett. För då skulle det skapa ännu en grupp som folk skulle kunna hata, och klaga på.” (AM4)

Socialsekreteraren som uttalade ovanstående tänkte sig att det hade kunnat bli mer stigmatiserande för den här gruppen om de hade fått basinkomst utifrån det hypotetiska försöket. De personer som lever på ekonomiskt bistånd avviker från arbetslinjen. De har krav på sig att efter förmåga förtjäna samhällets stöd genom att göra saker, meningsfulla eller inte. Basinkomstmottagarna som saknade arbete, avviker från arbetslinjen, men skulle få ekonomiska medel av samhället utan krav. Det går totalt emot arbetslinjens norm. Socialsekreteraren tänkte sig att det skulle leda till att det slog slint på allmänheten, och att de började hata arbetslinjens avvikare allt mer. I ovanstående citat återfinns tanken att det är något orättfärdigt med de personer som får basinkomst, att de får något och inte behöver göra någonting tillbaka, och att det är detta orättfärdiga som de kan hata. Samma socialsekreterare menade att det inte hade lett till någon stigmatisering om den hade varit generell för alla, för att *”ingen hade haft något emot det”*. De var generellt slutsatsen från de flesta socialsekreterare, att stigmat hade varit kvar under försöket, men inte om den hade blivit generell för alla.

En annan socialsekreterare på arbetsmarknader hade motsatt resonemang:

”Och arbetslinjen gäller alltid, alla ska jobba, alla som kan jobba ska jobba, asså det en väldigt stark inrotat i samhället. Det är en samhällsnorm, så kanske det också hade blivit... Om det skulle införas kanske det skulle vara ett exempel att samhället skulle vilja gå i en annan riktning, pröva en annan riktning och då skulle det inte vara förknippat med skam.” (AM1)

Socialsekreteraren som fällde ovanstående citat menade att om arbetslinjen tonades ner så skulle det indikera att samhället betonade andra värden, och det hade kunnat medföra att skamkänslan hade minskat.

En annan socialsekreterare på arbetsmarknad hade ett resonemang som låg mitt i mellan då båda ovanståendes tänkande. Hen tänkte sig att den subjektiva upplevelsen av stigma hade minskat eftersom de hade upplevts mer som en rättighet, men att allmänheten fortfarande hade stigmatiserat de som inte arbetade och fick pengar utan att behöva göra någonting.

6.6 Analys

Ramen för analysen utgörs av Goul Andersens (2005) medborgarskapsbegrepp. Resonemangen breddas av empowerment- och stigmatteori, som båda inryms i Goul Andersens (2005) idé om det fullvärdiga medborgarskapet.

6.2.1 Rättigheter och skyldigheter

Rättigheter och skyldigheter är grundfundamentet i medborgarskapet. Goul Andersens (2005) medborgarskapsbegrepp har ytterligare tre aspekterna och inbegriper: Sociala förhållanden, deltagande och civil orientering. De tre sistnämnda är aspekter som påverkas och är resultatet av de sociala rättigheter

som återfinns medborgarskapet. Thorén (2009) menade på att det finns fog för att rättigheterna hade minskat för klienterna inom ekonomiskt bistånd sedan 90-talets krisår eftersom myndigheten fått utökade juridiska möjligheter att ställa aktiveringskrav på klienterna. Medborgarna kunde överklaga avslag på biståndet, men inte överklaga den tilldelade aktiveringsinsatsen.

Socialsekreterarna berättade att konflikter kunde uppstå mellan dem och klienterna när de betonade skyldigheterna och kraven. En socialsekreterare erfor att klienterna inte upplevde att de hade rättigheter när kraven användes mot deras vilja. Kraven användes mot deras vilja när de hade olika syn på klienters resurser och vad hen var kapabel till. Om socialsekreteraren upplevde att klienten kunde göra mer än vad hen själv tyckte, kunde klienterna känna sig misstänkliggjorda. Det finns fog att anta att klienterna som genomgick tvång för att få tillgång till sina medborgliga rättigheter upplevde att hjälpsystemet var repressivt. Det borde ha påverkat deras upplevelse av rättigheter negativt.

Calnitsky (2016) hade analyserat materialet från basinkomstförsöket i Kanada. Han upptäckte att personer som hade socialbidrag omtalade sin handläggare i negativa ordalag medan de personer som fick basinkomst beskrev personerna de kom i kontakt med genom försöket i positiva ordalag. Calnitsky (2016) menade att klienternas negativa uppfattning och basinkomsttagarnas positiva uppfattning endast berodde på hur välfärdsystemet var uppbyggt, och hur den formade strukturen på relationen mellan handläggare och klient. Det ovanstående exemplet från ekonomiskt bistånd gällande kravkonflikten mellan klient och socialsekreteraren, hade potentiellt inte uppstått under basinkomstförsöket. Den möjliga dispyten mellan klient och socialsekreterare var beroende av den struktur som fanns inom ekonomiskt bistånd, med en ensidig betoning på klienternas motprestationer. Basinkomstmottagaren hade kunnat välja att uppsöka en myndighet för samtal vid behov, och inte tvingades till det för att få tillgång till ekonomisk transferering. Det hade kunnat gynna deras upplevelse av rättigheter.

6.2.2 Sociala förhållanden; livskvalitet

Goul Anderson (2005) betonade att det inte är rättigheterna som sådana som var de viktiga, utan resultat de gav. De resultat som jag framförallt hade utforskat var livskvalitet, stigma, och delaktighet i samhället. Alla dessa begrepp återfinns i Andersons idé om det fullständiga medborgarskapet. Livskvalitet har med sociala förhållanden att göra enligt Goul Andersen (2005). Det begreppet delas in i objektiva faktorer och subjektiva upplevelser. De subjektiva upplevelserna inbegriper psykologiskt välmående, övergripande tillfredställelse med livet, psykologisk stress, och självförtroende. I resultatet framkom att socialsekreterare tänkte sig att klienterna i det nuvarande systemet påverkades negativt utifrån framförallt faktorerna psykologisk stress och självförtroende (skam och dålig självkänsla), och att basinkomsten hade kunnat minska stressen, och öka välmåendet för vissa.

Det gjordes mycket arbete på ekonomiskt bistånd som ämnade tillfredsställa klienternas välmående. Det gjordes dels genom samtal, dels genom hänvisning till olika myndigheter och inrättningar som tog hand om medborgarnas fysiska och psykiska hälsa, och olika försök att fånga upp och upptäcka personer som levde i utanförskap och dåligt mående. Även om livskvalitet var någonting som socialsekreterare direkt och indirekt arbetade med inom ekonomiskt bistånd är det ingen eller väldigt få människor som förknippar ekonomiskt bistånd med livskvalitet – förmodligen för att andra logiker i systemet ges företräde framför värdet av livskvalité.

Socialsekreterarna tänkte sig att livskvalitén skulle öka för de klienter som var driftiga och självgående, om de fick basinkomst. Den skulle däremot minska för den gruppen som led av psykisk ohälsa eller redan var socialt isolerade. Det var genom den ekonomiska nödvändigheten som denna problematik blev upptäckt, och annars hade detta lidandet gått under jorden, blivit dolt, och förvärrats.

Livskvalitén för den först nämnda ”gruppen” skulle åtnjuta en frihet från systemet.

Friheten från disciplinen och kontrollen hade medfört självbestämmande och en ökad möjligheten att pröva och testa olika grejer för att dryga ut sin inkomst, men som det idag finns lite incitament till att göra eftersom bidraget dras av i förhållande förtjänad inkomst. Det sammanfaller med Van praijs (2004) argument att basinkomstmottagarnas risktagande på arbetsmarknaden skulle öka. Idag hamnade många personer i en bidragsfälla, där det inte lönade sig, eller lönade sig väldigt lite att ta ett arbete, och om man tog ett osäkert arbete så riskerade man att förlora bidraget. Därför kan det vara bättre för vissa individer att inte testa ett arbete, än att testa det. Med basinkomsten skulle man kunna testa och pröva olika arbeten utan att basinkomsten dras av. Samma socialsekreterare som ovan resonerade kring detta föreslog att man skulle kunna promenera någons hund och få pengar för det, eller ligga i sin säng och skriva och få arvode för det. Som systemet är riggat idag, minskar det betydligt viljan att testa och utföra sådana lågavlönade arbeten.

En socialsekreterare var inne på att friheten från systemets krav och skyldigheter medförde minskad stress. Det möjliggjorde att man kunde hitta sig själv, sina intressen, och vad man var bra på. Någon som det nuvarande systemet försvårade eftersom hen påstod att stress låste hjärnan. Goul Andersen (2005) menade att psykologisk stress potentiellt var en faktor som kunde minska välmående och livskvalitet. Ett välfärdsystem som ökar medborgarnas stressnivå kostar inte bara humanitärt, det kostar även ekonomiskt.

Forget (2011) kom fram till att sjukhusbesöken minskade med 8,5% i den kanadensiska stad man testade basinkomst på sjuttioalet. Sjukhusbesöken minskade framförallt i sektorerna *skador och olyckorna* och *psykisk ohälsa*. Den bidragande faktorn till de minskade sjukhusbesöken var enligt Forget (2011) reduceringen av den psykologiska stressen. Det indikerar att medborgarnas psykologiska stress kan minska eller öka beroende på olika välfärdsarrangemang. En social sekreterare såg en potential i att basinkomsten kunde minska stressen för hens klienter. Det skulle enligt hen öka möjligheten att finna sig själv och sina intressen. Det skulle inte bara vara en stor vinst för individerna själva, utan även för samhället i stort.

6.2.3 Deltagande; empowerment

En tredje aspekt av Goul Andersens medborgarskapsbegrepp är deltagande. Deltagandet berör både politiskt och socialt deltagande, och det som fokuseras här är socialt deltagande. Deltagande handlar om empowerment, hur man lyckas inkludera medborgare i samhället, och det kan ställas i kontrast till social marginalisering och utanförskap. Empowerment handlar om hur individer kan utöva influens och påverka sitt liv, i lokalsamhället, på arbetsplatsen och samhället i stort.

Socialtjänstlagen i allmänhet och i ekonomiskt bistånd i synnerhet arbetar man med empowerment för att individer som idag avviker från arbetslinjen ska komma in på den reguljära arbetsmarknaden. För att göra det försöker man stärka individernas resurser, och det görs dels genom motiverande samtal med klienterna, dels genom att remittera till olika arbetsmarknadsinsatser.

Syftet med aktiveringen var att det ska vara ett led till att bli självförsörjande. Bergmark (2014) hade analyserat forskning som visade att det finns väldigt liten indikation på att aktiveringen ledde till självförsörjning. Det var en bild som överensstämde med några socialsekreterares. En socialsekreterare hade förlorat tron på att aktivering ledde till arbete, medan en annan påpekade att den hade goda erfarenheter av aktiveringen. Det var rimligt att anta att klienterna delvis utvecklade resurser som ökade deltagandet i samhället genom nuvarande system. Det var också rimligt att anta alla de personer som tyckte det var meningslöst att gå till en insats - för att de ansåg sig redan ha de verktyg de behöver - upplevde det som jobbigt att uppfylla en skyldighet som de inte hade lust till, men gjorde det för att det var livsnödvändigt.

I en metastudie från USA framkom att de insatser som delvis hade bäst effekt, även om den var marginell, var insatser som var frivilliga. Bergmark (2013) varnade dock för svårigheterna att överföra ett resultat från USA till svenska förhållanden, eftersom samhällsförhållanden skiljer sig åt. Det var däremot ett faktum att alla de aktiviteter som basinkomstmottagarna hade utövat hade byggt helt och hållet på frivillighet. Socialsekreterarna stödde tanken om att basinkomst ökade självbestämmande och egenmaktsupplevelsen, och att det gav dem en möjlighet att välja vad de ville göra. En socialsekreterare såg en fördel med de förändrade maktförhållandena mellan kommunen och medborgaren som basinkomsten skulle kunna innebära. Istället för att basinkomstmottagarna skulle känna press att gå till en insats, så skulle istället kommunen känna en press att göra bra insatser.

Det låg i linje med Van Praijs (2004) argument om att de fattigas makt på arbetsmarknaden skulle öka. Om de skulle ha ett meningslöst eller ovärdigt arbete, så kunde de avsluta sin anställning på grund av att ens basinkomst var tryggad. Det skulle även sätta press på arbetsgivare att skapa jobb som var meningsfulla och utvecklande. Ovanstående reflektion från en socialsekreterare handlade inte arbetsmarknaden utan om aktiveringsmarkanden, men det följde samma princip. Det i sig skulle öka empowerment-upplevelsen, att man hade kontroll över sitt eget liv. Basinkomstmottagarna skulle kunna gå fritt till de insatser som de själva ville, och de kunde gå till olika från dag till dag, beroende på vad de själva skulle tycka var mest utvecklande.

Personer som socialsekreterarna identifierade skulle gynnas av basinkomst var de driftiga och självgående. Utifrån Zimmermans (2004) psykologiska empowerment begrepp var det troligt att dessa personer upplevde sig ha någorlunda kontroll över sina livsomständigheter, och att de innehade en tro om att de kunde förändra sin situation genom egna ansträngningar. För dessa personer hade det varit en lättnad att få basinkomst eftersom de hinder som stod i vägen för dem hade försvunnit. Det medförde att deras psykologiska upplevelse av empowerment hade kunnat öka exponentiellt: De hade en egen drivkraft, och när systemet som kontrollerade deras livsomständigheter försvann i och med att de blev basinkomstmottagare så återfick de helt och hållet kontrollen över sitt liv.

Återigen, socialsekreterarna ansåg att det sociala deltagandet skulle minska för den gruppen människor som redan idag var socialt marginaliserade antingen genom psykisk ohälsa eller social isolering. Det är möjligt att denna ”grupps” egenmakt skulle minska exponentiellt eftersom det fanns en möjlighet att de skulle bli mer socialt isolerade med basinkomst, och ju mer isolerade de skulle bli ju mer egenmakt skulle försvinna, och tillslut kanske de bara hade upplevd makt mellan lägenhetens fyra väggar.

Med visst fog kan påstås att deltagandet i samhällets sociala liv och individernas upplevelse av empowerment skulle öka och minska exponentiellt beroende på individernas förutsättningar vid basinkomstens införande.

6.2.4 Civil orientering; stigma

En fjärde aspekt i Goul Andersens medborgarskapsbegrepp var civil orientering. Det handlade dels om hur medborgarna orienterade sig mot det politiska systemet, dels hur de orienterade sig mot varandra. Orienteringen mot varandra innefattade tre grundbegrepp: solidaritet, stigma, och tillit. Jag fokuserade på begreppet stigma. Stigmabegreppet handlade enligt Goffman (63) om en upplevelse som uppkom om man avviker från normen, och att den avvikande personen sågs ner på av andra. Det kunde hos den berörda personen upplevas genom känslor av skam och förlägenhet. Stigmat uppkom relationellt, i samspelet mellan människor i en viss social miljö.

Goffman uppställde begreppsparen de normala – de stigmatiserade. De normala var de som levde i en norm, och de stigmatiserade levde utanför den och sågs ner på av de andra på grund av det. I västvärlden, och Sverige har vi en väldigt stark norm kring att en vuxen person ska vara självförsörjande. Man blir självförsörjande genom att man lönearbetar, och detta har manifesterats politiskt genom att arbetslinjen varit rådande i Sverige. Alla de personer som var klienter på ekonomiskt bistånd föll utanför arbetslinjen.

Sterrin (2013) fann i sin forskning i Värmland att fyra av tio tyckte det var skamfullt att leva på ekonomiskt bistånd. Han identifierade att orsaken till skamkänslorna var det ensidiga gåvoförhållandet, och att det gjorde att det kändes mer som tiggeri än som en rättighet. Flera socialsekreterare påpekade samma slutsats som Sterrin (2013) nämligen att det var tiggeri, eller be om allmosors, eller att be om pengar i största allmänhet. Det beroendskapet, och den förlusten av självbestämmande och egenmakt, kunde skapa ett skamtillstånd. Ett skamtillstånd medförde inte att skamkänslan upplevdes hela tiden, utan mer att känslan ständigt låg på lur, som en obehaglig potential som kunde väckas.

Goffman (1963) gjorde en åtskillnad mellan de personer som var misskrediterade (syns direkt) och misskreditabla (kan upptäckas). En socialsekreterare bad ibland vissa klienter att komma in med papper som de behövde tillfråga någon annan för att få. Det var inte ovanligt då att de tyckte att det var jobbigt för då behövde de förklara för den andra personen att de levde på ekonomiskt bistånd. Denna jobbighetskänslan, det är skam. Sterrin (2013) påpekade att det var en vanlig emotionshantering bland personer som upplevde skam att försöka dölja det på olika sätt. Det kunde göras genom att inte säga någonting, eller att isolera sig från det sociala sammanhanget.

De som upplever skam isolerar sig i högre grad än personer som upplever känslor i den andan av spektrumet: stolthet. En socialsekreterare påpekade att ingen var stolt över att gå på ekonomiskt bistånd. Calnitsky (2016) fann att personer som hade basinkomst använde tiden på ett likande sätt som de som förvärvsarbetade, medan de som utgjorde kontrollgruppen och som levde på socialbidrag avskilde sig från ovanstående grupper. Basinkomstmottagarna spenderade mer tid med vänner, släkt, tidigare arbetskamrater än de som levde på socialbidrag. Basinkomstmottagarna rapporterade att de spenderade mindre tid hemma och mer tid med andra, medan de personer som levde på socialbidrag spenderade mer tid hemma än de andra grupperna. Det ger en indikation på att det är mindre skamfullt att leva på basinkomst än försörjningsstöd, eftersom den vanligaste strategin för de personer som upplevde skam var att dölja det, och det

effektivaste sätten att dölja det var att inte träffa andra människors som kunde upptäcka det. Det medförde att skam har potentialen att leda till social isolering, och social isolering ökade sannolikheten för psykisk ohälsa.

Både Calnitsky (2016) och Sterrin (2013) hade undersökt upplevelsen av skam bland personer som levde på bidrag och jämfört dem med andra grupper. Båda kom fram till att de personer som levde på socialbidrag upplevde betydligt mer skam i sitt vardagsliv än personer som förvärvsarbetade, eller hade basinkomst (I Calnitskys fall), eller på arbetslöshetsförsäkringen (I Sterrins fall). Forskningen visade en tendens att det var mer stigmatiserade att leva på socialbidrag än basinkomst, arbetslöshetsförsäkringen, eller sitt eget lönearbete.

Det var spridda idéer och tankar bland socialsekreterarna om basinkomsten hade minskat upplevelsen av stigma. Vissa trodde den hade ökat, och andra att den hade minskat. Socialsekreterarna var inte lika enhetliga som forskningen i denna fråga, att basinkomsten minskade upplevelsen av stigmatisering. Känslorna av skam och dålig självkänsla uppkom då man upplevde sig vara stigmatiserad. För att dölja den situationen som gjorde att dessa upplevelser uppkom kunde man undvika att avslöja det för andra. Man kunde hemlighålla det, eller så kunde man dra sig undan det sociala sammanhanget. Det ledde till att man blev mer socialt isolerad.

Det medförde att ekonomiskt bistånd var med och medskapade ett av de förhållanden som de själva ansåg vara viktigast att lösa, den sociala isoleringen. Det skulle kunna benämnas hjälpsystemets paradox. Hjälpsystemets paradox innebar att ekonomiskt bistånd skapade det som den ville avhjälpa. Hur stor del av den problematik som ledde till dåligt mående och som gjorde att den gruppen personer blev socialt isolerade, var skapat av att vara en del av det systemet som försörjde dem?

Det fanns inget svar på den frågan. Socialsekreterarna menade snarare att de fick hjälp från ekonomiskt bistånd, snarare än att institutionen förvärrade deras situation. Det menade också att den ekonomiska nödvändigheten gjorde att människor var tvungna att vända sig till dem för att avhjälpa sin nöd, och att det medförde en möjlighet att upptäcka svår problematik som samhället inte hade fångat upp annars.

Ekonomiskt bistånd påverkade människors upplevelse av skam, som i sin tur gjorde att människor isolerade sig socialt. Men det var också helt rimligt att anta att den hjälp som vissa människor fick från ekonomiskt bistånd, främst genom samtal och att de blev hänvisade till andra myndigheter och vårdinrättningar, hjälpte dessa människor och minskade deras utsatthet och sociala isolering. Hjälpsystemets paradox var som sagt att institutionen var med och skapade det som den vill avhjälpa. Forskningen visade att basinkomsten minskade upplevelsen av stigma, vilket hade kunnat gynna många människors deltagande i samhället. Frågan var hur man hade kunnat göra ett försök med basinkomst på svensk mark, och samtidigt upprätthållit ett hjälpsystem som fångade upp de mest utsatta. Hade man lyckats göra det, hade man kunnat konstruera ett hjälpsystem utan någon paradox.

6.2.4 Sammanvävning och konklusion

Goul Andersens (2005) medborgarskapsbegrepp har fyra aspekter. Rättigheterna och skyldigheter rör samhällsintuitionernas relation till medborgarna. Den relationen skulle ändrats med införandet av basinkomst. För den fattiga delen av befolkningen som idag aktiveras, och står till arbetsmarknadens förfogande, skulle skyldighetsarsenalen som samhället riktade mot dem tonas ner betydligt, och de skulle få en helt annan frihet. Den friheten skulle få konsekvenser. De är dessa

konsekvenser som Goul Andersen (2005) ville fånga upp med de tre andra aspekterna av det fullvärdiga medborgarskapet: Social förhållanden, deltagande, och civil orientering.

Analytiskt intresse fanns för de subjektiva sidorna av medborgarskapet som övergripande handlade om livskvalitet. Socialsekreterarna tänkte sig att basinkomsten hade ökat eller minskat livskvaliteten för basinkomstmottagarna beroende på om de var "självgående" eller inte. De "självgående" hade upplevt en frihet från systemet, medan den andra "gruppen" hade kunnat öka sin redan omfattande sociala isolering. Livskvalitén förhöjning eller försämring följde också deras deltagande i samhällslivet. De självgående hade kunnat navigera efter eget incentiv och kreativa infall, medan den andra "gruppen" hade kunnat isoleras allt mer.

Forskningen tydde på att den civila orienteringen mot andra människor hade kunnat förändras i och med basinkomst. Forskning visade att basinkomsten inte upplevdes lika stigmatiserande som ekonomiskt bistånd, vilket hade kunnat leda till mindre skam och dålig självkänsla. Skam ledde till social isolering, som i sin tur ledde till psykisk ohälsa. Den sociala isoleringen hade kunnat ökat för vissa grupper, men minskat för andra. Den förändring av rättigheter som basinkomsten medförde hade gynnat flera, och förmodligen försvårat det för andra. Det antagandet vilde på att vissa mådde så dåligt och var så rädda, att de inte ville vända sig frivilligt till en myndighet för hjälp, vilket hade medfört att samhället fått minskad insyn och befogenhet att hjälpa samhällets mest utsatta. Det var ett rimligt antagande. Om man i framtiden skulle göra ett basinkomstförsök i Sverige måste man konstruera ett hjälpsystem som kan upptäcka det lidande som annars kan gå under jord.

7. Diskussion

Diskussionen innehåller en sammanfattning av resultatet, samt förslag på framtida forskning och en avslutande reflektion över vad man behöver tänka på om man gör ett försök med basinkomst i Sverige.

7.1 Sammanfattning av resultatet

Syftet med studien var att undersöka hur socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd tänkte sig att systemet påverkade de klienter som de har idag och hur basinkomsten hade påverkat dem om de hade övergått till det transfereringssystemet istället. Av särskilt intresse var att undersöka hur socialsekreterarna tänkte sig att de olika transfereringssystemen påverkade eller hade påverkat klienternas upplevelse av: Rättigheter/skyldigheter, livskvalitet, empowerment, stigma, och delaktighet i samhället. För att göra det använde jag mig av Goul Andersens (2005) begrepp om det fullvärdiga medborgarskapet, vars operationalisering innehåller alla ovanstående begrepp.

Det fanns en relativt utbredd uppfattning bland socialsekreterarna att deras klienter ansåg sig ha mest rättigheter, och att det blev socialsekreterarens uppgift att påminna om skyldigheterna. Det fanns även tendenser till att de personer som var mest krävande och möjligtvis frustrerade på systemet ansåg sig ha mest rättigheter. De tänkte sig delvis att basinkomstens skyldighetsbefrielse skulle påverka upplevelsen av rättigheter positivt. Framförallt tänkte de sig att skyldighetsbefrielsen skulle påverka klienterna emotionella liv positivt: mindre stress, och en avlastning av jobbiga känslor som var förknippade med tvång.

Livskvalitén skulle öka eller minska exponentiellt för de personer som fick basinkomst. I intervjumaterialet framkom två godtyckliga grupper; dels de drivna och självgående som hade upplevt en ”lättnad” att få basinkomst på grund av frihet från systemet. De hade kunnat navigera sina liv mer fritt, med ökad egenmakt och självbestämmande. De hade sluppit kontrollen, insynen, och den integritetskränkning som var förknippat ekonomiskt bistånd.

Deras upplevelse av empowerment hade ökat, eftersom de hade återfått mer makt och kontroll över sitt liv. De hade kunnat testa och pröva saker för att dryga ut sin ekonomi som systemet idag förhindrar dem till. Det hade ökat deras makt gentemot kommunen; istället för att basinkomstmottagarna var pressade att gå till insatser så blev kommunen pressade att göra attraktiva och utvecklande insatser som klienterna ville gå till frivilligt. Det hade ökat deras upplevelse av empowerment. Deras delaktighet i samhället hade kunnat styras utifrån deras egen kreativitet, och inte genom systemets stuprör.

Den andra ”gruppen” hade först tyckt det var ”jätteskönt” att få basinkomst, men det hade inte varit bra för dem i slutändan. Socialsekreterarna tänkte sig att det hade kunnat öka deras social isolering, och fördjupat deras specifika problematik. Till ”gruppen” räknade socialsekreterarna personer med psykisk ohälsa, personer med social rädsla, och utländska/muslimska kvinnor som levde som hemmafruar antingen frivillig eller ofrivilligt och var språksvaga. Dessa personers livskvalité tänkte sig socialsekreterarna inte hade stärkts i slutändan, utan förvärrats, och deras upplevelse av empowerment och delaktighet i samhället hade minskat.

Erfarenheten av stigmatisering upplevde socialsekreterarna var ett vanligt förekommande bland deras klienter. Det låg även i linje med Sterrins (2013) och internationell forskning. Socialsekreterarna omtalade att känslor som skam och dålig självkänsla var ett vanligt förekommande. De påtalade att ekonomiskt bistånd egentligen handlade om att be om allmosor, tigga pengar, och be om saker i största allmänhet, och det naggade självkänslan. Socialsekreterarnas reflektioner kring hur basinkomst skulle påverka upplevelsen av stigma skiljde sig en del åt. Det fanns en samsyn kring att om den hade varit generell så hade stigmat till stor del försvunnit. En annan tänkte sig att fattigstigmat hade varit kvar, och särskilt för barnen. En annan tänkte sig att stigmat utifrån det hypotetiska försöket som var kontexten för intervjun hade förvärrats, i synnerhet på grund av hatkampanjer på nätet där folk retat sig på att vissa i samhället får pengar utan att göra någonting. Den kanske mest balanserade reflektionen var att stigmat hade minskat på individnivå, framförallt för att upplevelsen av rättigheter hade förstärkts, men att allmänheten fortfarande hade behållit en stigmatiserad attityd.

En särskilt intressant reflektion kring systemens påverkan på klienterna rör fenomenet social isolering och dåligt mående. Basinkomsten frigjorde klienterna helt från nuvarande system, vilket socialsekreterarna tänkte sig gynnade de driftiga och självgående. Den andra ”gruppen” som behövde mer stöd och hjälp, på grund av psykologiska och sociala faktorer, skulle bli mer socialt isolerade med basinkomsten. Det fanns en förståelse bland socialsekreterarna att de personer som levde på ekonomiskt bistånd upplevde stigmatisering, känslor av skam och dålig självkänsla. Det var något som även styrktes i forskningen kring detta fenomen, Sterrin (2013) och Calnitsky (2016). Det var rimligt att anta att det nuvarande systemarrangemanget var medskapare av dessa upplevelser av stigmatisering. Skam och dålig självkänsla är känslotillstånd som ofta ledde till social isolering. Detta skulle kunna kallas hjälpsystemets paradox. Ett av de fenomen som denna myndighet ansåg vara viktigast att avhjälpa, dåligt mående och social isolering, var den också med och skapade.

Slutsatsen är att det finnas risker och möjligheter med att göra ett försök med basinkomst. Möjligheterna hade varit att minska myndighetens repressiva inslag som hade gynnat de "självgående": Det hade ökat deras livskvalitet, och upplevelse av empowerment. Alldeles säkert hade skammen minskat för vissa, med ett potentiellt ökat deltagande i samhälles livet som följd. De eventuella riskerna tillfaller den grupp personer som lider av psykisk ohälsa eller är redan är socialt isolerade. Deras isolering hade kunnat förvärras utan att den ekonomiska nödvändigheten tvingat dem till ekonomiskt bistånd där de kan upprätta en myndighetskontakt och få behövlig hjälp. Framförallt genom samtal, och hänvisning till andra myndigheter och vårdinrättningar.

7.2 Förslag på fortsatt forskning

En förutfattad mening som jag hade om ekonomiskt bistånd var att arbetet framförallt handlade om att behovspröva samhällets mest barskrapade i syfte att ge dem ekonomiska medel, och sedan aktivera dem i hopp om att de skulle bli självförsörjande. Efter intervjun med fem socialsekreterare framkom att dessa socialsekreterare tyckte att utbetalningen av ekonomiska medel var "*det lilla i deras arbete*", och att behovsprövningen bara tog "*fem minuter att göra*". Det var inte heller så att de finns en särskilt utbred uppfattning att de aktiveringsinsatser som de remitterar till var det som gjorde dessa personer självförsörjande, utan det var snarare individens driv och flit som var den bidragande orsaken till om de fann ett arbete. Den stora uppgiften i deras arbete verkade istället vara att upptäcka och kartlägga social problematik. Ekonomiskt bistånd var extra lämplig att göra det grund av den ekonomiska nödvändigheten. När pengarna var slut, måste människor vända sig till ekonomiskt bistånd, hur dåligt man än mår. Att detta var en så stor del av deras arbete, och något som de själva tyckte kanske var det viktigaste de uträttade, var förvånande för mig. Det var något man skulle kunna utforska ytterligare. Vad var egentligen meningen med ekonomiskt bistånd som institution? Vad tyckte socialsekreterarna var det viktigaste de gjorde i sitt arbete? Om det inte handlade om ekonomi, skapade det inte då ett incitament för att införa ett enklare ekonomiskt transfereringssystem? Vilket skulle möjliggöra att man frigjorde resurser för socialtjänsten så att man kunde utöka möjligheterna att förse medborgarna med stöd och hjälp. Det skulle kunna öka möjligheten till att bedriva djuplodande och transformerande socialt arbete.

7.3 Avslutande reflektion

Om man inom en snar eller långsiktig framtid testar basinkomst i Sverige måste man vara medveten om problemet med att vissa personer kan gå under radarn, vilket skulle accentuera deras sociala isolering och dåliga mående. Man måste tänka på att mobilisera ett stödsystem så att frihetens skugga inte blir alltför mörk. Om man gör ett försök med basinkomst så kan man inte göra sig kvitt funktionen livsföring i övrigt. Det måste finnas en möjlighet för människor att ansöka om pengar om man får en hög och oväntad utgift som en dyr vård- eller tandräkning. Om basinkomsten testas och resurser frigörs för socialtjänsten, hade det varit intressant och viktigt att skapa en verksamhet dit de som ville kunde vända sig. Det ska inte bara vara en verksamhet som kommunen skapar på egen hand. De arbetslösa eller arbetsbefriade ska vara med och samskapa verksamheterna så att

de själva faktiskt vill och önska vara delaktiga i dem. Det skulle öka deras upplevelse av empowerment.

Referenser

- Aspers P (2011) *Etnografiska metoder*. Stockholm, Liber AB.
- Becker H S (2008) *Tricks of the trade – yrkesknep för samhällsvetare*. Stockholm, Liber AB
- Bergmark Å (2014) *Ekonomiskt bistånd under socialtjänstlagen – en period av ökad restriktivitet och skärpta villkor*. I: Pettersson U (Red.) *Tre decennier med socialtjänstlagen – Utopi, vision, verklighet*. Malmö, Gleerups utbildning AB.
- Bergmark (2013) *Det ekonomiska biståndet – en urholkad stödform*. Socionomen 2013. 28-37
- Bregman R (2016) *Utopi för realister – Hur medborgarlön, öppna gränser och 15 timmar arbetsvecka kan bli verklighet*. Stockholm, Natur och kultur.
- Bryman A (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm, Liber AB
- Calnitsky D (2016) “*More Normal than Welfare*”: *The Mincome Experiment, Stigma, and Community Experience*. University of Wisconsin-Madison, department of sociology.
- Finlex (2016) Förslag om försök med basinkomst.
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2016/20161528> FPA, Helsinki.
- Frey C B & Osborne M A (2013) *The future of employment: How susceptible are jobs to computerization*. Oxford University
- Goffman E (1963) *Stigma – den avvikandes roll och identitet*. Stockholm, Nordstedts förlag.
- Goul Andersen J (2005) *Citizenship, unemployment and social policy*. I: Goul Andersen J-G, Guilemard A-M (Red) *The changing face of welfare*. University of Bristol, the policy press
- Janson P (2002) *Den huvudlösa Idén – Medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerad debatt*. Lund, Arkiv förlag.
- Permanent Fund Dividend Division (2017) *Annual Report 2017*
><https://pfd.alaska.gov><PDF (2018-11-22)
- Socialstyrelsen (2016) *Jobbstimulans inom ekonomiskt bistånd – en uppföljning. (Elektronisk) rapport*. Stockholm, Socialstyrelsen. Tillgänglig
<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20026/2016-1-4.pdf>. (2018-12-10)

Sterrin B (2013) *Stigma, skam och fattigdom*. I: Rantakeisu m fl (Red) *Utsatthet, marginalisering och utanförskap*. Lund, Studentlitteratur.

Salonen, T. (2013). *Det nödvändiga uppbrottet—reformera det ekonomiska biståndet*. Stockholm, Arena Idé.

Salonen T (2009) *Aktivering i socialt arbete. Dåtid och nutid*. I: Johansson H, Hornemann Moller (Red) *Aktivering – arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring*. Malmö, Liber AB.

Socialstyrelsen (2013) *Ekonomiskt bistånd: En handbok för socialtjänsten*. Stockholm, Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2018) *Statistik om ekonomiskt bistånd 2017*. Stockholm, socialstyrelsen.

Standing G (2017) *Basic income: And how we can make it happen*. London, Penguin Books.

Thorén K (2009) *Socialt arbete och aktiveringens praktik*. I: Johansson H & Hornemann Moller. (Red) *Aktivering- arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring*. Malmö, Liber

Widerquist K & Howard M (2012), *Exporting the Alaska Model: Adapting the Permanent Fund Dividend for Reform around the World*. New York: Palgrave Macmillan, 2012, pp. 17-32.

Zimmerman M A (2000) *Empowerment theory – psychological, organizational and community levels of analysis*. I: Rappaport J, Seidman E (Red) *Handbook in community psychology*. New York, Academic/plenum publishers.

Ulmestig R (2007) *På gränsen till fattigvård? En studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag*. Lund. Diss. Lunds universitet, socialhögskolan.

Van Praijs P(2004) *Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-first Century*. POLITICS & SOCIETY, 32, 7-39.

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Stockholm, vetenskapsrådet

Bilaga 1

Hej igen,

Tänkte jag skulle specificera mer exakt vad jag tänker om basinkomst och det hypotetiska försöket som vi ska utgå från under intervjun. Syftet med uppsatsen är hur ni tänker att det skulle påverka era klienter att ingå i ett försök med basinkomst. Fördelar och nackdelar (om det finns några) med medborgarlön i jämförelse med fördelar och nackdelar i det nuvarande sättet att ge försörjningsstöd, från ert perspektiv. Eftersom vi utgår från en hypotetisk verklighet är det viktigt att det inte är några oklarheter vad premisserna är i denna hypotetiska situation.

Vi utgår från betalningen 7300sek/ per månad för varje person som ingår i försöket, och summan för barn är 2700sek. Jag försökte finna siffror på det genomsnittliga bidragsbeloppet i riket för vuxna 2017, och använde det som basinkomsten, men inte funnit sådan statistik på socialstyrelsen. Det genomsnittliga bidragsbeloppet per månad var 7 276 SEK år 2011 (socialstyrelsen 2012), och jag avrundade det upp till 7300kr. Jag kan tänka mig att det genomsnittliga bidragsbeloppet är något högre i Malmö, främst för att det vanligtvis är något högre hyror i större än mindre städer, men jag vet säkert om det är så. Summan för barn fastställde jag genom att plussa ihop alla beloppen för barn mellan 1-18år i riksnormen och delade det med antalet, 2700sek är medeltalet.

Utgångspunkten är att summan ska vara låg, men möjliggöra en skälig levnadsnivå – precis som i nuvarande system. Jag är egentligen inte intresserad av att ha en diskussion om detaljer och exakta summor under intervjun, så därför har jag redovisat hur jag har tänkt för att komma fram till summan. Har ni kommentar på det välkommet. Summan är ju såklart otroligt viktig, särskilt för en person som har lite, men det är inte mitt syfte med uppsatsen att komma fram till den bästa generella basinkomsten. Även om det också hade varit intressant.

Vidare är summan individuell, och gäller *inte* hushåll, och betalas ut regelbundet varje månad. Personen i försöket som erhåller basinkomst behöver inte visa sig giltig för att få det, och det finns ingenting som bestämmer vad hen ska lägga pengarna på, och heller ingenting som reglerar beteendet för den personen som får basinkomsten. Med andra ord är det ingen behovsprövning, ingen begränsning för konsumtion, och inget krav på att stå till arbetsmarknadens förfogande eller ingå i en arbetsmarknadspolitisk insats.

De personer som idag får rehabilitering kommer inte ingå i försöket, eftersom jag tänker att summan är för liten för dem. De som får basinkomst kommer inte att kunna ansöka om mer pengar för sin försörjning från ekonomiskt bistånd. Däremot är det möjligt att ansöka om andra bidrag som bostadsbidrag. Ni som socialsekreterare kommer inte ha någon kontakt med de personer som får basinkomst. Målet med ert uppdrag, som ni vet, är att era klienter ska bli självförsörjande, vilket de blir i och med basinkomsten.

Jag har utformat ett lagförslag för basinkomsten som ni gärna får läsa igenom för mer precisa detaljer, men det är inget ni behöver göra om ni inte vill. Lagförslaget har jag tagit ifrån Finlands lag om basinkomst som trädde i kraft 1 januari 2017. Den lagen löper ut vid årsskiftet. Jag har ändrat om vissa detaljer för att den ska passa den svenska kontexten. Myndigheter, platsnamn, summan som delas ut (i Finland var det 540E) har exempelvis ändrats. Jag har även ändrat om i vissa paragrafer och tagit bort några som jag ansåg överflödiga för er etc. Jag har mest konstruerat det för att skapa en autentisk känsla.

Jag vill göra detta hypotetiska förslag om basinkomst så trovärdigt som möjligt. Tanken är att urvalet till den här undersökningen med basinkomst är ett slumpmässig urval där de klienter som du har idag har lika stor chans att väljas till att bli en del av försöket. Varje månad fick genomsnitt 9 700 hushåll ekonomiskt bistånd i Malmö stad. Exkluderas barn i inräkningen blir det 11.000-13.000 vuxna personer gissningsvis, och i det här försöket med basinkomst kommer 5000 individer i Malmö stad att väljas ut att delta i försöket med basinkomst, och resten kommer att vara i en kontrollgrupp. Så vi utgår under intervjun från att flera av era klienter kommer att vara kvar i det nuvarande systemet, medan andra får vara med i försöket med basinkomst. Intervjun koncentreras till fördelar och nackdelar med försörjningsstöd respektive basinkomst för de klienter som du har i dagsläget.

Jag behöver spela in intervjun på min telefon för att sedan transkribera materialet. Jag kommer att spara ljudfilen under ett kodat namn, och efter att materiellt är transkriberat tar jag bort ljudfilen. I Uppsatsen kommer jag att använda en kod som ersättning för ert namn, exempelvis EB1. Jag kommer inte heller ange i vilket stadsdelsområde ni arbetar, utan endast uppge att respondenterna arbetar på ekonomiskt bistånd i Malmö stad. Jag kommer anonymisera er medverkan i uppsatsen. Med andra ord är jag mån om att skydda er integritet och identitet.

Kom ihåg att ni kan ställa in er medverkan när som helst om era omständigheter förändras och ni inte längre kan eller vill genomföra intervjun. Om det är något som är oklart med min idé och förslaget i övrigt får ni gärna höra av er.

Återigen, stort tack!

Bilaga 2

Intervjuguide

Nuvarande arbetssituation

- Hur länge har du arbetet på ekonomiskt bistånd?
- Hur många klienter har du i dagsläget?
- Hur ofta träffar du dem?

Försörjningsstöd

- Enligt dina erfarenheter hur upplever klienterna att det är att leva på försörjningsstöd?
- Enligt din erfarenhet hur upplever klienterna generellt att det är att genomgå behovsprövning för att få bidrag?
- Vad för typ av aktiveringsinsatser har ni i dagsläget?
- Vad för erfarenhet har du av dina klienters inställning/upplevelse av de olika aktiveringsåtgärderna? Meningsfulla? Kompetensutvecklande?
- Enligt din erfarenhet hur påverkar aktivering klienternas integration i samhället?
- Hur tror du försörjningsstöd som system påverkar deras livskvalitet?
- Vad har du för erfarenheter när det gäller klienternas upplevelse av stigmatisering?
- Hur arbetar ni med att stärka klienternas egna resurser?
- Vad har du för erfarenheter av att klienterna utvecklat sina resurser och vuxit som människor?
- En inbyggd idé i ekonomiskt bistånd är ju tanken om reciprocitetsprincipen, att medborgarna i ett samhälle har rättigheter och skyldigheter, vilket av dessa båda begreppspar tycker du är mest framträdande idag för de personer som idag kommer i kontakt ekonomiskt bistånd - Har de mest rättigheter eller skyldigheter?

Förslag med basinkomsten

- Ert mål med varje klient är ju att de ska bli självförsörjande, om staten ovillkorligt skulle tillhandahålla det, hur tror du det skulle påverka dem?
- Hur tror du att det kommer påverka de klienter som du har idag att verken

- behöva behovsprövas eller ha några krav på motprestationer?
- Hur tror du klienterna kommer påverkas när aktiveringskravet inte finns?
 - Hur tror du det kommer påverka integreringen i samhället om de inte har några krav på sig?
 - Tänker du att det kan finns fördelar med basinkomst för vissa grupper eller individer, och inte för andra?
 - Hur tror du att basinkomsten kommer påverka deras livskvalité?
 - Tror du kan att basinkomst kan leda till stigmatisering?
 - Tror du en basinkomst kan stärka och utveckla basinkomsttagarnas egna resurser och egna makt?
 - Reciprocitetsprincipen bryts med basinkomsten – där har man inte längre några skyldigheter – hur tror du det kommer påverka de personer som får det?

En liten summering

- Vad ser du för fördelar respektive nackdelar med nuvarande försörjningssystem för dina klienter i jämförelse med basinkomst?
- Vad ser du för fördelar respektive nackdelar med medborgarlön för basinkomstmottagarna i jämförelse med om de hade fått försörjningsstöd?

Avslutning

Tack respondenten

Har du något som du vill tillägga?

Kan jag återkomma med kompletterande frågor om det är något som är oklart?

Bilaga 3

Lag om försök med basinkomst

1 §

Lagens syfte

Syftet med denna lag är att genomföra ett försök med basinkomst 2019 och 2020.

Syftet med försöket med basinkomst är att få information om hur en basinkomst påverkar de som deltar i försöket och utreda andra konsekvenser av basinkomsten.

2 §

Verkställighet

Verkställigheten av försöket med basinkomst leds och styrs av socialstyrelsen som högsta myndighet.

Socialstyrelsen svarar för verkställigheten av denna lag.

3 §

Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas på verkställigheten av försöket med basinkomst och på de i Malmö bosatta personer som valts in i målgruppen för försöket.

4 §

Målgrupp för försöket med basinkomst

Till målgruppen för försöket med basinkomst hör de

- 1) som är i åldern 18–58 år den 1 december 2019, och
- 2) till vilka Malmö stad betalade ut försörjningsstöd enligt socialtjänstlagen i November 2018
- 3) Har en bostadsadress i Malmö kommun

Till målgruppen för försöket med basinkomst hör dock inte de

- 1) som får stöd för hemvård enligt lagen om stöd för hemvård och privat vård av

barn ([1128/1996](#)),

2) som får pension eller familjepension enligt folkpensionslagen

3) som får förtidspension

4) som får försörjningspension enligt lagen om skada, ådragen i militärtjänst ([404/1948](#)),

5) som får avträdelsetöd enligt lagen om avträdelsetöd för lantbruksföretagare ([1293/1994](#)) eller lagen om stöd för upphörande med att bedriva jordbruk ([612/2006](#)),

6) som de facto inte bor i Malmö kommun,

7) på vilka en främmande stats lagstiftning om social trygghet tillämpas på basis av arbete,

5 §

Försöksgrupp och kontrollgrupp för försöket med basinkomst

Ur den målgrupp som avses i 4 § tar socialstyrelsen genom ett slumpmässigt urval ut 5 000 personer i Malmö kommun till vilka det betalas basinkomst (*försöksgrupp*). Det slumpmässiga urvalet görs på så sätt att var och en som hör till målgruppen har lika möjlighet att bli vald till försöksgruppen. Socialstyrelsen ska innan försöket inleds offentliggöra de programmeringskommandon som ska användas för samplingen.

De personer i målgruppen som inte hör till försöksgruppen utgör kontrollgrupp.

När de personer som ska delta i försöket har valts ut och denna lag har stadfäst ska Socialstyrelsen informera dem som valts ut om att de deltar i försöket.

Socialstyrelsen ska till Skatteverket och till Malmö kommun meddela namnen och personbeteckningarna för dem som valts ut för försöksgruppen.

Socialstyrelsen har rätt att meddela uppgifterna trots sekretessbestämmelserna och andra begränsningar som gäller erhållande av uppgifter.

6 §

Beloppet av basinkomsten samt betalning av basinkomst

Beloppet av basinkomsten är 7 300 SEK per kalendermånad för personer över 18 år. Om basinkomst betalas för en kortare tid än en kalendermånad är dess belopp 240 sek per kalenderdag.

Beloppet av basinkomsten är 2 700 SEK per kalendermånad för barn. Om basinkomst betalas för en kortare tid än en kalendermånad är dess belopp 89 sek per kalenderdag.

Basinkomsten betalas den sista bankdagen i varje månad in på det konto inom Europeiska unionen som basinkomsttagaren har angett.

Basinkomsten för januari 2019 betalas dock den 9 januari 2019.

7 §

Sociala förmåner som utgör hinder för basinkomst

Berättigad till basinkomst är inte den som får

- 1) pension enligt folkpensionslagen
- 2) Förtidspension
- 3) rehabiliteringsersättning
- 4) Studiestöd enligt CSN
- 5) stöd för hemvård enligt lagen om stöd för hemvård och privat vård av barn,
- 6) förmåner från utlandet som motsvarar de förmåner som nämns i 1–5 punkten.

8 §

Andra begränsningar

Berättigad till basinkomst är inte den

- 1) som avtjänar ett fängelsestraff,
- 2) på vilken en främmande stats lagstiftning om social trygghet tillämpas på basis av arbete,
- 3) som vistas utomlands med undantag för tillfälliga utlandsresor som räcker högst 30 dagar,
- 4) för vilken det har förordnats en intressebevakning enligt lagen om förmyndarverksamhet,

9 §

Skyldighet att lämna uppgifter

Om den som får basinkomst söker eller får en förmån enligt 7 § eller berörs av en sådan omständighet enligt 8 § utgör hinder för basinkomst, ska han eller hon informera Socialstyrelsen om detta.

10 §

Beslut om basinkomst

Socialstyrelsen ska meddela den som deltar i försöket med basinkomst ett skriftligt beslut i ett ärende som gäller beviljande, indragning eller återkrav av basinkomst.

11 §

Nytt avgörande av ett ärende till följd av en beviljad förmån som utgör hinder för basinkomst

Om den som får basinkomst retroaktivt har beviljats en förmån enligt 9 § som hindrar utbetalning av basinkomst, kan Socialstyrelsen utan samtycke av inkomsttagaren efter att ha hört denne avgöra ärendet på nytt.

12 §

Register för försöket med basinkomst

Uppgifter om dem som ingår i försöksgruppen och kontrollgruppen för försöket med basinkomst registreras i socialstyrelsens register för försöket med basinkomst. Uppgifterna i registret får användas endast för förvaltning av försöket och för statistikföring och forskning som gäller försöket. När konsekvenserna av basinkomsten undersöks får uppgifterna i registret samköras med uppgifter i register som förvaltas av skatteverket eller av andra myndigheter.

13 §

Uppföljning och utvärdering av försöket

Socialstyrelsen följer genomförandet av försöket och rapporterar om det till statsrådet och riksdagen. När försöket har avslutats görs en utvärdering som lämnas till statsrådet och riksdagen.

14 §

Utmättnings- och överföringsförbud som gäller basinkomst

Basinkomst får inte utmätas.

Ett avtal om överföring av basinkomst till någon annan är ogiltigt.

15 §

Finansiering

Basinkomsten finansieras med statsmedel.

16 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2019 och gäller till och med den 31 december 2020.

Denna lag tillämpas på det försök med basinkomst som genomförs 2019 och 2020.

